CALVARUL AIUDULUI

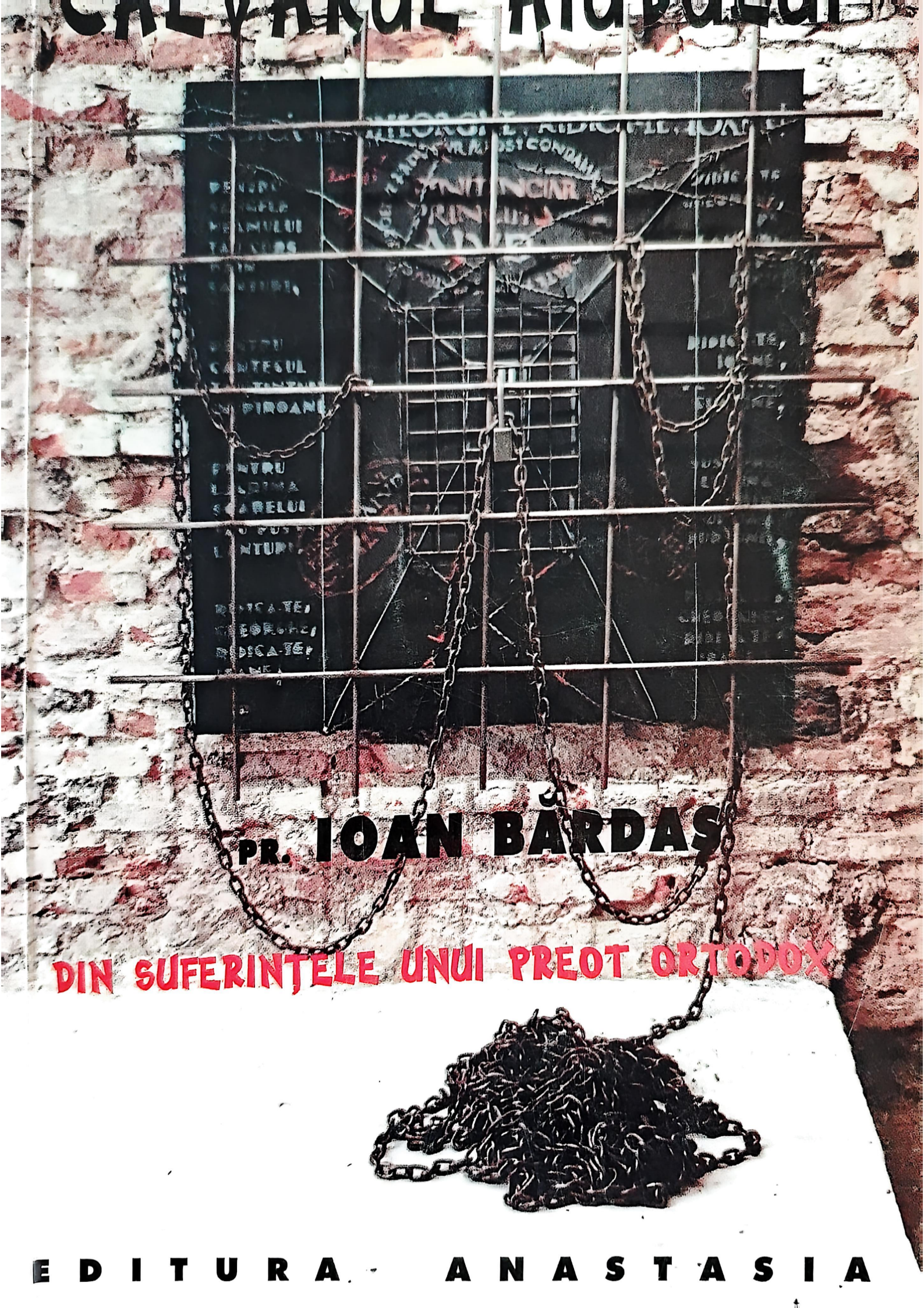

PR. IOAN BARDAȘ

DIN SUFERINȚELE UNUI PREOT ORTODOX

EDITURA ANASTASIA

Concepție grafică: Doina DUMITRESCU

Pe coperta I: lucrare de Gabriela PĂTULEA-DRĂGUȚ

Editor: Sorin DUMITRESCU

© ANASTASIA 1999

Str. Venerei 13, Sect. 2, București, Tel./fax: 2116745; 2108549

ISBN: 973-9374-44-1

COLECȚIA

„Cruciații secolului XX"

Preot
IOAN BĂRDAȘ

CALVARUL AIUDULUI

din suferințele unui preot ortodox

Volum apărut cu binecuvântarea
Î.P.S. NICOLAE CORNEANU,
Mitropolitul Banatului

Text îngrijit și notă biografică de
Georgeta POP

Cu un cuvânt înainte de
Ana BLANDIANA

ANASTASIA
1999
ÎN PRAG DE MILENIU

CUVÂNT ÎNAINTE

Cartea de amintiri a părintelui Ioan Bărdaș este interesantă în sine, prin relatarea simplă, de un bun simț care se transformă în bun gust, a întâmplărilor de natură istorică, politică sau morală care au transformat un preot de țară într-un luptător și într-o victimă. Dar dincolo de semnificația directă a relatărilor privind persecuțiile împotriva Bisericii, rezistența în munți și regimul din închisorile anilor '50, această carte este dovada concretă și convingătoare a caracterului de masă al represiunii comuniste, care nu s-a mulțumit să distrugă elitele și liderii de nivel național, ci a făcut-o la scara fiecărei așezări și a fiecărui sat, pentru ca, lipsită de păstori, turma să poată deveni prada minciunii și spaimei. Preotul ortodox, care își povestește calvarul, dar și credința și forța sufletească în aceste pagini, a fost și a rămas pentru enoriașii lui un exemplu, iar această putere de a da și altora putere a plătit-o cu ani grei de suferință, într-o lume în care puterea trebuia să aparțină exclusiv celor ce abuzau de ea.

Ana BLANDIANA

PROLOG

Șaisprezece ani – treisprezece de muncă silnică și trei de grea clandestinitate – reprezintă un capitol negru în viața unui om. L-am început la 35 de ani și l-am încheiat la 52. Un capitol de calvar, căruia i-aș putea spune „calvarul Aiudului", pentru că zece ani i-am petrecut numai la Aiud.

Am făcut și eu parte din Mișcarea de Rezistență îndreptată împotriva statului comunist, care a început imediat după alegerile din 1946, odată cu deblocarea celor mai buni ofițeri. În toți munții noștri, din Banat până în Bucovina, au apărut cete de „haiduci noi", nuclee de partizani care așteptau ceasul deznodământului.

Am intrat în Mișcarea de Rezistență în 1948. Eram preot la Sâc, lângă Beliu, azi în județul Arad. Eram aproape de Munții Codrului, iar oamenii se uitau cum înverzește codrul primăvara și cu sufletul la gură ziceau:

– Înverzește codrul, domnule părinte; ce-om face cu tâlharii ăștia ?

– Poate o veni poruncă de sus, bace Vasalie, ș-om da cu ei de pământ.

Cu astfel de gânduri se frământau oamenii în țară la ora aceea.

În 1948, un plutonier de jandarmi de la Beliu m-a înștiințat în taină că sunt pe listă pentru arestare. N-am mai dormit acasă și așa mi-am început viața de fugar, viață care a durat trei ani.

În 1951, m-a vândut un pădurar și am fost arestat. În martie 1953, am fost condamnat la 20 de ani muncă silnică într-un lot de 33 de oameni, în frunte cu inspectorul școlar Ioan Blăgăilă din Arad. Mișcarea noastră s-a numit „Horea, Cloșca și Crișan" și era formată din câțiva intelectuali și 30 de țărani de pe valea Crișului Alb. Am trecut prin închisorile de la Jilava, Aiud, Midia-Canal, Gherla și Lugoj.

Primele mele zile în temniță

Cea dintâi temniță m-a încercat în 1939, când eram student la Academia Teologică din Oradea. Într-o zi, a venit un agent care m-a invitat până la Chestura Poliției. M-a dus la biroul comisarului Maghiar, fiul canonicului Maghiar din Oradea.

– Dumneata ai dat manifeste legionare lui Tășnade din Mărțihaz?

– N-am dat nici un manifest, domnule comisar!

El repeta întrebarea, iar eu repetam răspunsul, și așa am stat patru zile în beciurile poliției din Oradea. Norocul meu a fost că într-o zi, la confruntare, țăranul a recunoscut că nu de la mine a primit manifestele și m-au pus în libertate.

Câtă deosebire între tatăl-canonic și fiul-comisar de poliție! Într-adevăr, era violent, lovea fără milă și din două vorbe te tăvălea pe dușumea.

Am fost iar în temniță în 1940. Eram pe poziție în apărarea frontierei de vest. Făceam parte din

Divizionul 2 al Regimentului 33 Artilerie din Oradea și eram în susținerea Regimentului 85 Infanterie, tot din Oradea, în zona Sititelec – Șumugiu – Mierlău. Era prin august 1940, când cineva de la transmisiuni a anunțat că s-a cedat Ardealul. Ascultam înmărmuriți pe unde va trece linia de demarcație Oradea – Felix – Salonta... Ne uitam unul la altul și nu puteam lega o vorbă. A doua zi s-a format o coloană de retragere.

Ne-am oprit la Copăceni, la o moară pe apa Holodului. Acolo, noi, cei din regiunile cedate, ne-am demobilizat și ne-am dezechipat. M-am întors la Oradea să-mi întâlnesc familia, dar toți erau plecați. Tata fusese voluntar în 1918, venit din Italia, și a fost căutat imediat de organele statului maghiar. Am dormit la străini și a doua zi am ieșit în oraș să văd ce mai e pe la Biserica cu Lună. Intrau primele trupe maghiare în oraș. M-am oprit lângă Palatul „Vulturul negru“ să schimb două vorbe cu un cunoscut.

– În cisternele alea ce o fi ?

– *Duna viz*, apă de Dunăre, zice o voce răstită. Cine ești dumneata ? Legitimația !

Aveam un carnet de student. S-a uitat, a citit, apoi a zis:

– Aha, dumneata ești student român și spion, vino cu mine !

Era un agent de poliție. A chemat un sergent ungur să mă escorteze până la Chestura poliției și așa a început o altă poveste. M-au băgat la beci, împreună cu alții, printre coloane de jandarmi care loveau cu pumnii, cu cizmele și mai vârtos cu patul puștilor zicând „*Budos olah!* Nici izmene pe ei nu au !“. Ne-au luat curelele și șireturile și ne-au vârât în celule. În

aceeași zi, au organizat o coloană formată din bărbați și câteva femei, toți români. Așa am trecut Crișul, încadrați de gărzile civile și militare, iar pe margini era mulțime de oameni care ne huiduiau și ne batjocoreau. Se auzea același refren „*Budos olah!* La moarte cu ei! Să li se taie capul!". Am ajuns în clădirea în care azi este Poliția, dar atunci era un comandament militar, și acolo ne-au depozitat pentru triere.

În ziua următoare ne-au dus la interogatoriu. M-am trezit într-o cameră, în fața unui sublocotenent care, judecând după vârstă, era rezervist. Purta o bonetă cu pene, era deci un fel de jandarm. Mi-a zis răstit să scot tot ce am în buzunare. Am scos un carnet de student și un *blocnotes* cu însemnări. Se părea că acesta din urmă l-a interesat, pentru că la carnetul de student nici nu s-a uitat.

– La ce unitate ai fost și unde se află acum?

– Regimentul 33 Artilerie, dar acum nu mai știu unde se află.

M-am trezit cu niște palme zdravene, de am crezut că mi-a plesnit timpanul.

– Cum nu știi? Nu vrei să spui! Vezi că te bag în pământ de viu, gândește-te bine.

După un timp, în cameră a intrat un ofițer, au vorbit pe șoptite și apoi bătrânul a ieșit. Noul venit era mai tânăr, mai bine îmbrăcat și mai stilat. Era locotenent și am înțeles din convorbirea lor șoptită că era conte. În timpul anchetei, am constatat că amândoi știau românește.

– Ce studiezi, domnule Bărdaș?

– Sunt student teolog.

– În armată ce pregătire ai avut?

– Observator în grupul de comandă.

A folosit tot timpul un ton civilizat.

– Du-te și te vom mai chema.

Un sergent m-a dus într-o sală mare, la grămadă cu ceilalți. M-au primit cu o ploaie de întrebări, de nu dovedeam să răspund. Toți erau îngânduraţi și preocupați de ziua de mâine. În dimineața următoare au intrat în sală mai mulți subofițeri, printre care și sublocotenentul cel violent. Trecea prin grămada de oameni ca peste un câmp cu buruieni pe care le calci în picioare. Se oprea la militari și mai ales la jandarmi și la polițiști, pe care îi cunoștea, deși nimeni nu purta haine militare, și atunci să vezi pumni și cizme peste bieții oameni. Din când în când venea sergentul și-l ducea pe câte unul la anchetă. Cu ăștia nu știam ce se întâmplă, că nu se mai întorceau.

Spre seară, a intrat locotenentul în sală, s-a oprit la unii, a stat de vorbă, dar nu a bruscat, nu a lovit pe nimeni. Când a ajuns în dreptul meu, mi-a zis:

– Am căutat în actele dumitale și n-am găsit nimic deosebit, nici reclamații n-am primit. Ia hârtia asta și ești liber!

Nu-mi venea să cred, mi se părea că s-au deschis cerurile. Nici nu știu cum am ajuns afară. Am dormit pe la cunoscuți, să nu mi se mai dea de urmă.

În ziua următoare a trebuit să merg la Primărie, să-mi dea adeverință pentru trecerea granitei. Aici lume multă pe coridoare, stând și așteptând documente. Prin curte și pe coridoare umblau echipe de șoc și băteau pe cine puneau ochii. Așteptam și în același timp ne ascundeam prin tot felul de unghere și cămăruțe. La un moment dat, a apărut o figură

cunoscută, unul Nistor, zis Zigoto, de neam cam amestecat, tatăl român și mama unguroaică. Fusese funcționar la Primărie și rămăsese pe loc la cedarea Ardealului. I-am dat cererea și curând m-am pomenit cu hârtia în mână. Nici nu știu cum am ajuns în piață, la o birjă, în care ne-am așezat patru inși „refugiați" și am plecat către Felix, unde era punctul de trecere.

La Hidișelu de Jos grănicerii noștri nici n-au întrebat de documente, ci ne-au îmbrățișat cu bucurie de frați. Ne venea să ne închinăm și să sărutăm pământul. Ofițerul nostru ne-a îndreptat spre gara Mierlău, de unde se pleca la Beiuș. Trenul era plin până la refuz și aproape toți am coborât la Beiuș, noua capitală a Bihorului. I-am mulțumit lui Dumnezeu că am scăpat cu bine.

În lagăr la Caracal

După 9 mai, „Ziua victoriei", oștile s-au întors în cazărmi și mulți oameni au ajuns înapoi la casele lor, prin păduri erau însă grupuri de dezertori din timpul războiului. În comuna Groșeni de Beliu, unde eram eu preot, s-au răzlețit câțiva dezertori conduși de un fecior din sat, Ioachim Marta. Era un fecior sărac, cu o mamă văduvă și amărâtă. „Chimu", așa-i spunea lumea, era un țintaș vestit, care nimerea fără greș pasărea din zbor, de i se dusese vestea. Dar ordinele sunt ordine și dezertorii ascunși în Munții Codrului trebuiau aduși la ordine. Căutarea lor a durat un an

de zile. În sat veneau echipe de jandarmi care răscoleau satul, intrau în casele oamenilor și întorceau lucrurile pe dos. Era mare zarvă atunci, femeile înjurau și blestemau, bătrânii fugeau, copiii plângeau. Într-o zi vine primarul Ioan Valea Saveșul și-mi zice: „Domnule părinte, vin oamenii la mine, gata să-și ia lumea în cap, și nu știu ce să mai fac". L-am sfătuit să meargă la pretură, să le spună ce se întâmplă în sat. Așa a făcut, dar lucrurile au rămas neschimbate. Oamenii se duceau la primar și împreună cu el veneau la parohie. S-a făcut și o întâmpinare către prefectură și vizitele jandarmilor s-au mai rărit, de altfel și dezertorii au dispărut, i-au prins sau au plecat prin alte locuri.

A venit și ziua de tristă amintire 6 martie 1945. Alte măsuri severe, alte arestări, că așa se justifică totdeauna guvernările „progresiste". A sosit lista de arestări. Erau vreo șase inși, intelectuali, printre care și eu, preotul din Groșeni. Din punctul de vedere al culorilor politice, lista era amestecată. Așa era atunci, că dacă voiai să scapi de cineva, făceai o reclamație și totul era simplu, mai vârtos dacă reclamantul era evreu.

Am fost ridicați și duși peste codru, la Beiuș, mai precis în comuna Tărcaia. Am dedus că arestarea mea se datora faptului că m-am plâns la prefectură împotriva jandarmilor, în legătură cu dezertorii de la Groșeni. La Tărcaia am fost cazați la școală și trăiam într-o semilibertate, prin grădină, prin curte și chiar prin sat. Acolo i-am întâlnit pe chestorul Borza de la Oradea, pe inspectorul sanitar județean Dumitreanu, preoți, învățători, profesori, dar și țărani. Dimineața ne spălam la fântâna din curte și apoi fiecare

își făcea momentul lui duhovnicesc, după îndemnul inimii, dar nu prea era atmosferă pentru rugăciune.

Pentru mine a intervenit o delegație de țărani, în frunte cu primarul din Groșeni și cu fratele meu. S-au dus la prefectură, unde era unul Steiner, ce învârtea județul pe degete. Oamenii au stăruit pentru popa lor până ce Steiner le-a zis: „Duceți-vă acasă și vedeți-vă de treburile voastre, că de nu, vă bag și pe voi cu popa vostru". Au plecat bieții oameni convinși că de la astfel de stăpâni nu se pot cere „direptăți" ca alte dăți.

Ca să vezi în pușcărie și soț și soție, asta numai după canoanele lui Satan și ale slugilor lui se poate realiza. Acești soți erau preotul Ivănescu, de la Ceica, și soția lui, care era învățătoare. I-au dus și pe ei în lagăr la Caracal, împreună cu toată caravana noastră din Bihor. La Tărcaia mai erau preoții: Corneliu Sava, Fofiu de pe lângă Beiuș, Petru Anca din Sântandrei. Stăteam toți în două săli de clasă, pe jos cu fân și paie. Femeile aveau paturi. În astfel de situații oamenii mai fac și haz de necaz. Cu noi era și învățătorul Gheorghe Mărăscu, un moldovean înalt și masiv, bun de glume. Într-o seară, auzind că trec trupe rusești, zice:

– Fraților, eu o să dorm lângă pragul ușii, că dacă vin rușii, până se descurcă cu mine, voi o ștergeți care încotro.

Cred că am stat la Tărcaia vreo două luni. Într-o zi, ne-au îmbarcat în tren spre Caracal. În vagon erau puse paie pe jos, iar paza era un plutonier de jandarmi.

Am ajuns la Caracal, în lagărul în care nemții și-au ținut prizonierii de război ruși, care erau vreo cinci

mii. Noi am fost două mii. Erau toate naţiile din ţară, dar mai ales români şi saşi, de toate profesiunile, de la vlădică până la opincă. Erau aproape o sută de preoţi ortodocşi, vreo trei catolici şi trei pastori luterani. O singură naţie şi o singură confesiune lipsea cu desăvârşire, evreii!

Erau vreo douăzeci de barăci şi noi, bihorenii, am intrat în baraca cu numărul 12. Era şi o baracă cu femei, care erau vreo sută. Lagărul era la marginea oraşului, şi lângă noi era cimitirul. Eu eram în aceeaşi baracă cu marele profesor Onisifor Ghibu, de la Universitatea din Cluj, care mie îmi zicea „popa cel tânăr din Bihor" şi pe care îl cunoşteam de când îmi fusese preşedinte la comisia de bacalaureat.

În lagăr viaţa se desfăşura ca într-un sat. Oamenii mergeau de la o baracă la alta în vizită, să mai schimbe o vorbă. Era cald şi dormeam afară de groaza ploşniţelor din barăci. Erau ascunse în crăpături şi toată campania de distrugere cu lămpi de petrol şi cârpe îmbibate cu motorină nu le-a putut veni de hac.

Au început tot felul de activităţi culturale şi chiar activităţi politice, dar toate cu aprobarea comandantului lagărului. Cel ce se străduia mai tare era Onisifor Ghibu. El zicea: „De ce să se abrutizeze omul dacă l-ai băgat în lagăr?". Comandantul aproba unele dintre iniţiativele profesorului, bineînţeles, cenzurate.

Duminica se desfăşura activitatea religioasă. O baracă liberă era transformată în capelă. La ortodocşi se făcea Sfânta Liturghie şi un cuvânt de îmbărbătare pentru credincioşi. Femeile improvizau un altar cu iconostas, la care serveau trei-patru preoţi. La catolici slujba dura o oră, poate nici atât. Erau doi

preoți. La luterani doi pastori făceau rânduiala lor de rugăciune. O cântare, o rugăciune și o predică.

Printre personalitățile aflate în lagăr se remarcau profesorul P. P. Panaitescu, de regulă cu un cerc de oameni în jurul lui, și Nichifor Robu, mare cuzist, care se distingea prin verva și bastonul lui. Dacă se auzeau pe undeva discuții vehemente și bastonul rotindu-se pe deasupra capetelor, lumea zicea: „Acolo e Nichifor Robu, care își convinge partenerii de discuție".

Erau în lagăr și câțiva preoți olteni și din jurul Caracalului, de unde era chiar protopopul, părintele Popescu. De altfel, cred că nu era județ care să nu fie reprezentat prin preoții lui. Din Arad erau: Cornel Maghieru, vicar eparhial; părintele profesor Ilarion Felea, un preot cu mult duh de catedră și de amvonul Bisericii strămoșești. Mai erau diaconul Ungureanu, fost predicator baptist, părintele Berghianu, preotul Tulcanu, de pe lângă Săvârșin, și alții.

Noi, cei din Bihor și Arad, ne adunam în mijlocul lagărului, la locul zis „fântâna cu găleată", deși era doar o conductă cu robinet și jgheaburi pentru spălat. Ne adunam în fiecare zi, după-masă. Într-o zi, părintele Maghieru zice:

– Măi, dragii mei, hai să vă spun povestea mea, cum am ajuns eu în lagăr. Era în zi de „10 Mai", eram în centru, pe bulevard, lângă biserica catolică, și stăteam mai mulți oameni de vorbă. Înspre noi venea un flăcău chipeș, în straie naționale, în piept cu o cocardă cu regele Mihai și tricolor. Deodată, sare unul cu banderolă pe mână și-i smulge cocarda din piept. Eu nu m-am putut răbda, m-am dus la el, și când i-am pălit o palmă, s-a lipit de pereții bisericii.

Omul n-a zis nimic, s-a ridicat, s-a uitat bine la mine să mă țină minte și dus a fost. Au venit „alții" și m-au adus aici.

Noi am făcut haz și i-am zis: „Lasă, părinte, că mergeți acasă și-o să-l întrebați cum îl cheamă".

De la un timp, în lagăr au început să apară simptome de „democratizare". Începutul a fost slab, se încerca mai ales duminica după-masa. A început un profesor, Isăceanu, care a vrut să organizeze primul „miting". A venit în mijlocul lagărului cu niște ortaci de-ai lui, și-a instalat un taburet în chip de tribună electorală, dar nici nu s-a așezat bine la tribună că „opoziția" i-a smuls scaunul de sub picioare. Tentativa n-a reușit, deși se făcuse cu agrementul comandantului. Apoi s-a aruncat o vorbă „Vreți să plecați acasă, organizați-vă, democratizați-vă". Atunci să vezi muncă de agitație. Cei dintâi au fost muncitorii, care, oricum, toată ziua băteau cărțile sau se îndeletniceau cu fel de fel de bișnițării. La început se adunau cinci-șase, apoi numărul creștea, se organizau, făceau alegeri, dar de plecat acasă tot nu plecau.

Au început să țină ședințe și frații noștrii, preoții. Erau discuții de lămurire, se contraziceau unii pe alții. Cei mai zeloși voiau să-i lămurească pe alții că-i bine să ne democratizăm, să ieșim afară și vedem noi apoi ce o să mai fie. Cei mai mulți preoți au rămas pe dinafară. La cei mai bătrâni și cu ranguri mai mari nu aveau curajul să meargă să-i admonesteze, dar la mine au venit niște moldoveni să mă dojenească:

– Ce faci pe deșteptul, poate nu vrei să pleci acasă?

– Ba da, și eu vreau să merg acasă, dar nu cu orice preț.

Personalități ca Onisifor Ghibu, P. P. Panaitescu și alții nu-și formulau această alternativă, ei nu se jucau cu politica, rămâneau la demnitatea și la poziția lor.

Pe la sfârșitul lui septembrie 1945 porțile lagărului s-au deschis și oamenii au plecat la casele lor încă mai revoltați decât la intrare. Au rămas totuși cei găsiți „vinovați", urmând să fie deferiți faimosului „tribunal al poporului".

Alegerile din 1946

În țară era foamete multă și era multă „luptă de clasă". Să iei de la cel ce are, dar să nu dai aceluia ce nu are ! Era și opoziție multă de tot. În firea omului este să nu se lase, să nu se supună cu una, cu două unei stăpâniri rele. Cei viteji ziceau: „Să-i înfruntăm, să nu ne lăsăm, noi suntem cu poporul cel mult !". Au apucat calea codrilor și văgăunile munților, ca în alte dăți. Temnițele își deschideau porțile, se înmulțeau coloniile de muncă grea, se fărâmițau partidele vechi și se nășteau altele noi. A apărut și folclor nou:

„Fe-Ne-Dică, Fe-Ne-De
Mămăligă nu mai e.
Fe-Ne-De și Fe-Ne-Dică
Nu mai e nici fasolică".

Campania electorală era în plină desfășurare, de o parte armătura comunistă, de cealaltă parte ce mai rămăsese din vechea lume. Urmăream campania electorală, așa cum se desfășura ea în parohia mea Sâc, azi Sălișteˆ de Beliu. Aici mă transferasem în 1946, de la Groșeni de Beliu, după ce m-am întors din lagărul de la Caracal. Mă uitam la mașinile care veneau de la județ. Toba Primăriei bătea și aduna într-o oră tot satul. Câteva cuvinte și lozinci, și oamenii plecau „lămuriți". În altă zi venea docarul de la Beliu cu alți agenți electorali, alte discursuri și oamenii se întorceau la casele lor, unii cu „trăiască", alții cu „bată-i așa și așa". Alegerile au fost fixate pentru 19 noiembrie 1946. Nouă, preoților, stăpânirea nu ne spunea nimic, pentru că poziția noastră era cunoscută, dar funcționarii comunali și corpul didactic erau la cheremul lor.

La alegerile acestea ne-am dat seama de rezistența poporului român față de regimul comunist. Nimeni nu l-a îndoctrinat, dar a avut intuiția adevărului. Alta decât cea comunistă era dimensiunea sufletului poporului nostru, care niciodată nu s-a dedat la extremisme, nici de stânga, nici de dreapta. Acesta era echilibrul psihologic al poporului român.

Vreau să zugrăvesc un crâmpei din această rezistență din colțul nostru de țară, la Beliu-Archiș, atunci în județul Bihor. Secția de votare era fixată în comuna Archiș, lângă centrul de plasă Beliu, și avea planificate pentru votare satele: Sâc, Nermiș, Groșeni și Bărzești. Încă înainte de votare, discutam cu oamenii:

– Domnule părinte, ce vom face la votare ?

– Bace Vasalie, vom pune ștampila, vom apăsa tare pe ai noștri, că doar și dumneata ești delegat din partea liberalilor, ești în comisia de la secția de votare.

– Știu, domnule părinte, dar dacă vor învârti voturile?

– Bace Vasalie, dumneata trebuie să fii numai ochi și urechi, și dacă se pune ceva la cale, vii și spui oamenilor.

– Să dea Dumnezeu, să fie bine, părinte și nu ne-om lăsa nici noi.

Au venit și alegerile. În comisia de la secția de votare erau vreo douăzeci și patru de delegați, din ambele tabere și din toate partidele. Erau douăzeci din partea „soarelui" și numai patru din partea „ochiului". Oamenii erau încolonați pe sate și așteptau votarea. Jandarmii supravegheau mișcările. Am trecut de-a lungul coloanei:

– Deie Dumnezeu bine, părinte, iaca ajungem și noi la buletine.

– Dar voi știți rânduiala, măi Ambrozie și Vichentie?

– Știm, domnule părinte, și am ținut și noi oleacă de instrucție cu muierile noastre, ca să știe cum să apese ștampila pe buletine.

Și așa m-am întreținut cu oamenii noștri, chiar dacă jandarmii mă treceau în catastifele lor. Fiecare cu misiunea lui. Votarea a durat până spre seară. Trebuia să se treacă la numărătoarea voturilor. Prin case oamenii stăteau și așteptau, câte patru-cinci într-o casă, trăgând nerăbdători din țigări. Unii erau rezemați în bâtele și ciomegele cu care au venit. Cine le-a dat îndrumări și ordine? Nimeni. Așa s-au vorbit și s-au hotărât ei. Totul a fost spontan. În logica lor totul

era simplu: ori ei, ori noi! Când se fixau cotele de grâu unii ziceau:

– Și așa murim de foame, mai bine murim cu ei de gât.

– Ce a făcut Horea? Ce a făcut Iancu, când funia se strângea de gât?

Cei mai mulți, care nu se gândeau atâta, i-au urmat pe cei mai hotărâți, ca la orice răzmeriță.

Votarea s-a terminat și au trecut la numărătoarea voturilor. Era greu pentru cei din comisia blocului, pentru că cei din opoziție ripostau: „Să se desfacă buletinul, să vadă fiecare!". Sudori grele îi treceau pe cei din bloc, pentru că buletinele se numărau zece-douăsprezece pentru ochi și unu pentru soare. S-a terminat și numărătoarea și nu știau cum să o mai lungească cu țigări și cu discuții, parcă așteptau ceva. Deodată se aude un motor în fața primăriei. Era camionul cu soldații, care veniseră să ridice urnele. Când FND-iștii au auzit motorul, au înșfăcat urnele și au fugit către locuința notarului. Îndată s-a deschis fereastra și a apărut Vasile Rusu, de la liberali, care a strigat cât l-a ținut gura:

– Săriți, oameni, au furat voturile!

A fost ca un semnal de alarmă. Ca la o comandă au țâșnit oamenii din case, din toate ulițele, cu bâte și ciomege. Mai întâi s-au dus la camion și au spart farurile și parbrizul. Unul, Moraru, delegat din partea FND, cățărat pe oblon, cu urnele în brațe, a fost doborât în noroi și i-au luat urnele. Soldații, când au văzut vânzoleala, au fugit prin grădini, spre pădurea din deal. Toți FND-iștii au fugit și s-au ascuns. „Măi, îl caut pe Hofler, delegatul comuniștilor!", zice unul

Nolica, un vlăjgan de om. L-a găsit în cocina de porci, printre purcei. Nolica i-a pus capul între turetcile cizmelor și ceilalți i-au aplicat câteva bâte la spate. Așa l-au judecat pe președintele comisiei electorale. Alți delegați ai „Frontului" erau ascunși prin grajdul cu taurii comunei. Oamenii i-au găsit și le-au aplicat și lor „judecata cea dreaptă a românului".

Câțiva delegați ai frontului au reușit să fugă prin pădure și să ajungă la Beliu, unde au raportat ce s-a întâmplat la Archiș. Telefoane peste telefoane la prefectură și poliție. Spre dimineață, a venit un camion cu soldați, care s-au așezat la intrarea în sat în „temă de luptă", să ocupe satul. Au adunat la primărie soldații răspândiți prin sat și delegații pe care i-au mai găsit. Au asediat satul și din casă în casă i-au cules pe cei cu pricini mai grele și i-au dus la Beliu pentru anchete.

Ne-au luat și pe noi, cei doi preoți din Archiș și Sâc, și ne-au dus la secția de jandarmi din Beliu, în așteptarea unor mărturii și acuzații. Anchetele le-au făcut polițiștii de la Oradea. Interogatoriile erau amestecate cu pumni și cravașe. Pe cei găsiți „cu culpe" i-au dus la Oradea. Nouă, celor doi preoți, ne-au dat drumul spre seară, negăsindu-ne nici o vină. Pe cei găsiți vinovați i-au judecat la Oradea.

Așa s-a încheiat răzmerița de la Archiș, din timpul alegerilor. Satul s-a liniștit, dar poveștile și comentariile au continuat luni de zile, până și în gura copiilor. Oamenii n-au regretat cele întâmplate, nici măcar cei care au făcut pușcărie. Nimeni nu i-a judecat greșit în sat sau în satele vecine, ba erau priviți chiar cu admirație.

Tulburarea apelor

Preoții erau urmăriți în mod deosebit pentru că nu puteau să ne înroleze în partid, voiau într-un fel sau altul să ne acapareze, să fie siguri că nu facem opoziție. Din zvonuri au făcut un sistem de guvernare. Aruncau zvonul, apoi ascultau și culegeau efectele. Dacă lumea intra în panică, treceau la fapte, adică decretau.

Într-o zi, vine cântărețul la mine și-mi zice:

– Auzit-ați, domnule părinte, că ăștia vor lua pământurile Bisericii, de la preot, de la cantor, tot?

– Bace Petre, în mâna lor e și pâinea, și cuțitul, nimeni nu le stă împotrivă.

Noi, preoții, ne întâlneam la Beliu la protopopiat și la piață și ne spuneam păsurile. La început se spunea că se vor expropria numai acele pământuri ale Bisericii și ale oamenilor care se lucrau în dijmă. Apoi s-a decis să fie expropriate toate. Pe la începutul lunii mai 1948 a venit vătășelul primăriei la mine și-mi spune că mă cheamă domnul pretor la primărie. Am bănuit imediat că era vorba de averea Bisericii.

La intrarea în primărie era ceva popor adunat.

– V-am chemat, părinte, să vedem cum procedăm cu proprietățile Bisericii.

– Domnule pretor, nu cunosc care este problema.

– Problema este că în comuna Sâc poporul vorbește și se agită, ca în alte părți, pentru averea Bisericii, la care are unele pretenții.

– Domnule pretor, eu cunosc pretențiile lor și mai bine îi cunosc pe ei. Sunt leneșii și alți pierde-vară din satul nostru.

– O fi sau n-o fi așa, părinte, noi ne folosim de cine putem până ajungem unde vrem.

Pe pretor îl chema Băieșu, era venit de puțin timp și pus să facă „treabă" la Beliu.

– Nouă ne trebuie un document și o semnătură din partea parohiei, că renunță la proprietățile imobiliare, pământ arător, grădini și altele.

– Domnule pretor, eu în numele parohiei nu semnez nici un act. Averea este a parohiei și nu am acest drept, așa că dumneavoastră procedați cum credeți.

– Noi o să procedăm după legile noastre și după voința poporului.

De fapt, abia aștepta să dau un răspuns de vreun fel, ca să treacă la treabă. Au împărțit pământul, așa cum era semănat, un câmp verde de toată frumusețea.

Ultimul eveniment al anului 1947 a fost „abolirea monarhiei", cum spuneau ei cu satisfacție. „Lupta de clasă" se ascuțea, dar și revolta creștea în sufletele oamenilor.

Rezistența de pe Valea Crișului Alb

Oamenii mă întrebau și când eram la Groșeni:

– Ce-om face, domnule părinte, că înverzește codrul ?

Înverzirea codrului era parcă porunca vremii și scadența confruntării cu dușmanul oamenilor și al lui Dumnezeu.

– Lasă-l să înverzească, bace Ambrozie, că o veni și ceasul acela când ne-om răfui cu ei, răspundeam eu.

– Vin americanii, bine, nu vin, foc să-i mănânce, că doar nu ne-om lăsa de batjocura lumii.

În satul Sâc, mai ales la vremea secerișului, când stăpânirea se interesa de recoltă și de cote, oamenii vedeau negru înaintea ochilor. La grâul lui omul ținea ca la ochii din cap, că era pita lui de toate zilele, viața lui. Se întrebau unul pe altul ce să facă, se îmbărbătau cu nădejdea în Dumnezeu și își vedeau mai departe de treburi. Aceasta era atmosfera la sate, în toate satele, că tăvălugul era peste toți. Și toți erau gata de harță. Când ieșeau mașinile la treierat, parcă era prohodul, nu bucuria de altă dată. În această stare de lucruri, nu era de mirare că unii se gândeau să facă opoziție organizată, cu alte cuvinte, să se formeze organizații de rezistență armată.

În Sâc veniseră frații Stănescu, de la București, unul avocat, celălalt ofițer aviator. Avocatul s-a căsătorit cu fata unui pădurar din sat. Amândoi veneau des în sat și ne aduceau vești de la București și despre vântul ce bătea prin țară. Cu ei am vorbit prima dată să facem o organizație de rezistență secretă, al cărei fir să meargă pe valea Crișului Alb.

Organizația a existat din 1947. Prin 1948 se țineau întruniri secrete cu oameni de pe la Arad. Organizația era destul de întinsă, pentru că era de la Beliu, satele Tăgădău, Hășmaș, Groșeni, Sâc, până

la Hălmaj, pe valea Crișului Alb. Șeful organizației era Ioan Blăgăilă, inspector școlar din Arad, alți membri fiind: Aurel Leucuța, învățător în Beliu, Ioan Grosolina, funcționar la Fabrica de Zahăr din Arad, eu, care eram „cel cu crucea-n frunte", preot în Sâc, și încă treizeci de țărani din satele amintite. Numele organizației era „Horea, Cloșca și Crișan". Noi eram chiar din părțile Zărandului, țara lui Crișan.

Prin mai 1948, vine la mine unul Toduț, agent veterinar în Sâc, și mă anunță că în seara aceea trebuie să ne întâlnim cu cineva de la Arad. Seara târziu, după ora zece, am ieșit afară din sat, pe drum de câmp. Pe marginea drumului ne așteptau trei inși pe care nu-i cunoșteam. Unul dintre ei a vorbit:

– Dragii mei, am fost pe la Beliu și Hălmaj și am vorbit cu oamenii despre arme, despre toate. Trebuie să fim pregătiți și să dăm o dată cu comuniștii de pământ.

Ne-a vorbit mult, despre tot felul de lucruri, ca într-o organizație în care trebuie întreținut spiritul de revoltă și de luptă. L-am întrebat pe Toduț dacă el l-a mai văzut pe omul acesta și mi-a răspuns afirmativ. Întrunirea aceasta m-a entuziasmat, dar mi-a lăsat o bănuială pentru graba și tremurul cu care vorbea omul acela, însă mi-am zis că poate așa se întâmplă în întâlnirile secrete mai importante.

La puțin timp după aceea, deci prin mai 1948, m-a căutat plutonierul Zaharia, de la secția de jandarmi din Beliu și mi-a zis:

– Părinte, sunteți pus pe listă să fiți ridicat!

Încă nu se înființase Securitatea, și prin organele vechi de poliție încă se mai găseau oameni cu inimă, care își dădeau seama încotro merg lucrurile.

Din ziua aceea n-am mai dormit acasă, ci prin sat, pe la vecini, și așa am rămas fugar pe la poalele munților. Toată lumea ne sfătuia să stăm, să nu fugim peste hotare, că în țară este nevoie de oameni pe frontul nevăzut al rezistenței. Ceilalți membri ai organizației n-au fost ridicați atunci, ci mai târziu. Noutățile mi le aducea învățătorul Aurel Leucuța, cu care mă întâlneam pe ascuns prin Munții Codrului și prin satele de la poalele munților. Leucuța era un om care nu drămuia lucrurile atunci când trebuia făcut ceva pentru țară. El ținea legătura între noi, cei din organizație, și ceilalți, din rezistența națională. Ne-am întâlnit pentru scurt timp cu maiorul Dabija din Cavalerie, deblocat ca necorespunzător pentru „armata populară". El cutreiera Munții Codrului, între Beiuș și Moneasa, pentru a organiza rezistența armată în munți. Se spunea că după ruptura dintre Stalin și Tito, sârbii vor încerca o răsturnare de poziții și în România, ajutând rezistența noastră cu materiale de luptă partizană, arme și alimente. Se spunea că sârbii aveau și agrementul americanilor, care, de altfel, nu conteneau să ne agite la posturile de radio „Europa Liberă" și „Vocea Americii" să rezistăm, pentru că ne vor ajuta, dar scadența n-o știa nimeni.

Așa am colindat noi doi, învățătorul Leucuța și cu mine, împreună cu doi flăcăi, o zi și o noapte prin poienile Munților Codrului, între vârfurile Pleșu și Merișoru, pentru a delimita pozițiile precise. Aceste poziții trebuiau marcate noaptea, cu focuri de pădure, în formă triunghiulară, pentru parașutarea materialelor.

Oamenii, care-i așteptau pe americani, începuseră să zică: „Bată-i așa și așa pe americani, care

ne-au lăsat pe mâna căpcăunilor roșii și acum se joacă de-a politica cu ei."

În vara lui 1949, mi-au povestit oamenii din Groșani, când am dat pe la ei, că au coborât de la codru, de pe un vârf mai mic, zis Jidovina, „trei ortaci de-ai noștri" înarmați. Era în plină zi, dar ei erau înarmați și nu se temeau de nimeni. Dinspre Beliu venea un docar, cu „tovarăși" pentru cotele de grâu. Când i-au văzut ai noștri, au tras o rafală spre tovarăși, care au lăsat și docar și cai și au fugit prin nuiele, pe vale, prin pădure, spre Beliu. Întâmplarea asta a încurajat așteptările oamenilor, care toată vara au avut ce povesti, cu mândrie și cu haz, despre tovarășii care și-au pierdut servietele pe vale, de n-au mai venit curând la Groșeni, care a rămas zonă interzisă.

Mai târziu, la Securitate, în Arad, m-au întrebat de doctorul Ciortin, originar din Oradea. Le-am spus că nu-l cunosc și nu l-am văzut niciodată, ceea ce era adevărat. Despre doctorul Ciortin știam că cutreieră munții, pe versantul dinspre Beiuș. Ducea aceeași acțiune cu maiorul Dabija, adică lua legătura cu cei care erau în opoziție cu stăpânirea și voiau să ia calea codrului. Ei nu aveau poziții fixe, de aceea întâlnirea cu ei era foarte dificilă, cu parole și multă discreție. Erau preferate întâlnirile în oraș.

Eram o dată, prin 1950, la școala din Nermiș, unde era învățătorul Leucuța, și i-am văzut pe securiștii de la Oradea, vreo patru inși în haine de piele, cu pistoale gata de luptă. Școala ținea loc și de primărie, deci tot aici se consfătuiau cu oficialitățile. Mi-au spus oamenii că întrebau și de mine, de parti-

zani, cu întrebări meșteșugite, dar oamenii deslușeau lucrurile.

Într-o seară am venit spre Sâc să-mi văd familia. Am tras la un vecin, peste drum de casa mea, unde a venit și soția:

– Vin aproape în fiecare seară, răscolesc toată casa, trezesc copiii din somn și mă întreabă unde mi-e soțul. Eu le spun că nu știu!

Am văzut pe fața ei teamă și îngrijorare, dar se străduia să înțeleagă momentul și să-i facă față. Îmi venea să răcnesc ca o fiară când îi iei puii, îmi venea să iau o armă, că erau destule în sat, dar m-am stăpânit, zicându-mi că trebuie să am răbdare pentru că sunt doar la început.

L-am cunoscut pe tânărul învățător Ionel Oiești, care era la școala din Sâc. Avea multă dragoste de neam și țară și mi-a trimis vorbă într-o zi să vin și pe la ei. Într-o zi eram la bace Pavel Oieș, tatăl învățătorului, gospodar de frunte în Răspig, lângă Beliu. Vine în grabă la mine și-mi spune:

– Domnule părinte, mi-au spus cei de la primărie că vin jandarmii la mine.

Mi-am luat bagajele repede și am ieșit prin grădină în câmp. Jandarmii au venit și au răscolit toată casa, toată gospodăria. Eu auzeam câinii lătrând, eram într-o porumbiște și nu m-au găsit. Mi-am schimbat sălașul la o colibă a lui bace Pavel, care a zis și el ușurat: „Nu se lasă ei, dar nici noi nu ne-om lăsa, să-i risipească Dumnezeu de pe fața pământului!".

Pentru pâinea noastră...

În vara anului 1949 s-au întâmplat multe. Țăranul, ajuns la capătul răbdării, și-a luat inima în dinți și s-a luat de gât cu asupritorii care voiau să-i ia bucătura de la gură. Așa au început răzmerițele pentru cotele de cereale, pe care trebuiau să le predea chiar de la treierat. Omul se ducea acasă aproape numai cu boabele amestecate cu pleavă, să-i fie pâinea cea de toate zilele.

Pe la noi au început ciocnirile la Sepreuș, județul Arad, și prin jur: Șomoșcheș, Berechiu, Vânători. Erau sate apropiate de Beliu și de Sâcul nostru. Eram ascuns chiar în sat și a venit la mine epitropul parohiei, Teodor Cialma, împreună cu încă patru oameni și mi-au zis hotărâți:

– Amu, domnul părinte, ce-om face, că la Sepreuș și în satele din jur au început oamenii să-și facă dreptate. La mine în pod stă o mitralieră bine unsă și așteaptă !

– Și la mine, domnule părinte, este o mitralieră unsă și bine aranjată.

Așa au spus toți și păreau gata de bătaie. Mă uitam la ei, la fețele lor crispate de hotărâre, și mă gândeam că trebuie să le dau un răspuns, dar eu eram preot și nu puteam pune mâna pe armă, dar nici nu puteam să-i opresc.

– Măi oameni, ceasul este greu, nu știu cum au început ei și eu cred că ar fi bine ca noi acum să-i întrebăm pe ai noștri, cei mai mari, să ne dea un cuvânt.

A rămas să întrebăm și am luat legătura cu învățătorul Leucuța, ca să-i întrebe pe cei din Rezistență, de la Arad, dacă au un cuvânt de ordine. Între timp, în județele Arad și Bihor lucrurile au luat proporții în satele Bicaciu, Gepiu și în jur, în părțile Marghitei, în satele Suiug, Satubarbă, Tăuteu, Popești, Tătăruș și altele. În județele Timiș, Vrancea și în alte părți oamenii au pus mâna pe arme, pe furci și pe coase.

La Sepreuș a venit prefectul județului, cu oamenii lui, și țăranii i-au întrebat: „Ce vreți, grâu? Hai, fraților, să le dăm grâu!". I-au întins pe jos, în fața batozei, le-au deschis gurile și le-au înfundat cu spice de grâu.

Au sosit trupele de Securitate și au atacat satele. Oamenii au rezistat până dimineața cu ce arme aveau. Trăgeau clopotele ca de foc, să vină lumea la încleștare. Trupele bine înarmate i-au dovedit pe țărani și i-au dezarmat. Pe unii i-au dezarmat, pe alții i-au împușcat și i-au lăsat în drum să se îngrozească ceilalți. În Bihor, la Bicaciu, pe cei împușcați i-au lăsat să se descompună pe străzi și pe câmp, de parcă era un câmp al morții. Apoi au început arestările și deportările la Canal și în Bărăganul pustiu.

Gulagurile: Securitatea din Arad

Eram la Simion Valea, din Groșeni, sălășluind în podul grajdului. M-am sculat dis-de-dimineață și mă pregăteam să cobor, când deodată aud în gura podului:

– Sus mâinile și nu mișca !

Adică doi gealați, securiști, erau lângă mine; m-au pipăit și m-au controlat de arme.

– Coboară ! Nu te uita în lături, drept înainte !

Am ajuns în stradă, unde era o mașină în care am intrat toți trei. Erau trei agenți secreți veniți de la Arad. În stradă nu era nimeni, deci n-am avut spectatori. Poate avuseseră ei grijă de asta. Am ajuns la Beliu și de acolo, în scurt timp, am plecat la Arad. Gealații erau toți trei unguri și au vorbit tot timpul numai ungurește.

De cum am intrat în Securitatea din Arad, mi-au pus ochelari negri și m-au dus într-o celulă cam de doi metri pe patru, cu un pat de fier, saltea, pătură, iar în colțuri două tinete, una cu apă, cealaltă pentru nevoi. Aproape nu știam când e zi și când e noapte, pentru că era tot timpul semiîntuneric. Deasupra ușii era o ferestruică cu grilaj de sârmă.

M-au dibuit pentru că un pădurar m-a urmărit și m-a denunțat. Îl chema Moise Poleacu. Îi spun numele nu cu resentiment și ură, ci cu dispreț și compătimire. Ce a declarat el la Securitate n-am aflat niciodată.

Am stat singur în celulă de la 14 septembrie 1951 până în luna august 1952, deci aproape un an de zile. Noaptea mă lăsau în pace, dar ziua n-aveam voie să mă lungesc pe pat, ci doar să șed sau să mă plimb prin celulă. Din zece în zece minute gardianul mă studia prin vizeta de la ușă, iar dacă i se părea că observă ceva în neregulă, imediat mă admonesta. În această situație, programul unei zile începea cu rugăciunile, care sunt un balsam pentru sufletul pușcă-

riașului. Apoi texte memorate din cărțile sfinte, meditații, exerciții de memorie din literatura românească și universală, mai ales poezie, și, desigur, planuri de viitor. Mai târziu, am întâlnit în timpul detenției oameni ce erau adevărate „dicționare" de limbi străine. Eu, la Aiud, stând alături de părintele Stăniloae, am învățat Liturghia în limba greacă.

La Securitatea din Arad anchetele urmau întotdeauna același ritual. Nu cunoșteam numele tuturor anchetatorilor, dar îl știam pe acela al șefului lor, locotenent major Dumitrașcu. Era un tip tânăr, cu ochi sfredelitori și iute de mână. Anchetatorii se adresau așa:

– Îl cunoști pe... ? Când te-ai întâlnit cu el ?

– Nu-l cunosc și nu l-am întâlnit niciodată.

– Cum ? Iată ce zice el în declarație...

Și anchetatorul citește sau se preface că citește. Eu o țin pe a mea, chiar dacă „omul legii" vine și mă proptește cu câțiva pumni bine plasați. Locotenentul major mi se adresa de obicei cu „domnule Bărdaș", iar uneori zicea „părinte, ai să-l vezi pe dracu". La anchete foloseau becuri puternice și reflectoare, cu care te țintuiau din diferite direcții. Uneori apăreau mai mulți anchetatori, nici nu știai de unde, din semiîntuneric, să te surprindă, să scapi o vorbă necontrolată.

În celule erau și femei. Într-o zi, au adus o tânără, iar după plecarea gardianului am început să vorbim. Așa am aflat că era Delia, fiica lui Blăgăilă, că a fost arestată împreună cu mama ei, iar domnul Blăgăilă fusese arestat mai de mult. Când vorbeam, ne apropiam de geamul de deasupra ușii și vorbeam în șoaptă. Ca la un telefon din altă lume, sunetul avea

o rezonanță deosebită pe gangul acela al morții. Dacă gardianul ne prindea vorbind ne bătea, dar noi tot vorbeam. În stânga aveam vecin de celulă un preot catolic, cu care mai vorbeam din când în când.

La un moment dat mi-au adus în celulă, pentru o săptămână-două, un tânăr ungur, arestat la un bal, unde zicea că a înjurat partidul. Avea nouăsprezece ani și după felul cum se comporta am înțeles că mi-l băgaseră în celulă ca să mă tragă de limbă. Era sigur de el și nu-și făcea probleme. L-am ghicit și l-am tratat ca pe un tânăr care are nevoie de educație.

În toamnă, târziu, am făcut o pneumonie rebelă.

– Dați-mi ceva medicamente, domnule plutonier!

– Dacă vorbești sus, dăm, dacă nu vorbești, nu dăm.

Și ușa se închidea așa cum o închizi la grajdul vitelor. M-am vindecat singur, că Dumnezeu e cel mai mare doctor. După un timp mi-au adus în celulă un pastor adventist. Îl chema Ioan Piroș și era din comuna Vânători, jud. Arad. Era predicator pentru adventiștii de ziua a șaptea și reformiști, adică vegetarieni. Era arestat pentru că în predici le spunea adepților lui să nu jure și să nu pună mâna pe arme. L-au introdus la mine probabil ca să mă întoarcă pe dos cu discuții religioase în contradictoriu, dar eu aveam răbdare și cunoșteam mentalitatea sectanților. Pastorul era rău de foame, dar nu mânca deloc carne. Într-o zi îmi zice:

– Domnule preot, hai să facem un pact, eu îți dau carnea și dumneata îmi dai ciorba.

Am făcut pactul și așa ne-am mai ajutat unul pe altul, poate că altfel murea de foame. În ce privește

controversele, nici el nu prea avea chef de ele, că îl frământau și pe el gândurile lui.

Printre cei de pe culoarul morții l-am mai remarcat pe dr. Preda, fost chestor al Poliției din Arad, sub Antonescu. Era arestat pentru maltratarea unor comuniști notorii din Arad. L-am mai întâlnit și la penitenciarul din Timișoara, de unde a fost dus și executat. Mai reținn numele comisarului Debău, de la Salonta, arestat și el ca toți polițiștii. Mai era acolo și un tânăr, Alexandru Curta, din Chișlaca, lângă Beliu. A fost și el sergent în armată și a dezertat la codru. S-a asociat cu partizanii și, odată, când a venit în sat, l-au arestat. Asta era cartea lui de vizită, dar eu cred că nu era un dezertor obișnuit, pentru că pe dezertori îi duceau în altă parte. Amintesc toate aceste nume pentru că poate le-au rămas osemintele pe cine știe unde și nu-i mai cunoaște nimeni.

De la un timp, anchetele au fost tot mai rare, ne-au scos la plimbare și după aproape un an de zile s-a auzit că ne vor duce la penitenciar. Din când în când, gardianul făcea înregistrarea deținuților din fiecare celulă. Când intra în celulă, pe primul deținut îl înregistra la ușă, în timp ce al doilea trebuia să stea cu fața la zid în fundul celulei și invers, ca să nu știm ce scrie el în registru, de parcă nu ne cunoșteam toată povestea. Erau toți un munte de prostie, sergentul asculta de prostia superiorilor lui, iar aceștia de „înțelepții" de la București.

Penitenciarul din Arad

Prin august 1952, pe noi, cei cu care terminaseră ancheta, ne-au transportat la penitenciarul din Arad, dar dacă se mai ivea ceva, ne duceau iar la Securitate. La penitenciar eram câte patru-cinci într-o celulă de doi metri pe patru, cu cinci paturi. Eu eram la etaj, de unde se puteau vedea malurile Mureșului, pentru că ferestrele nu erau oblonite, ci doar cu gratii groase. Nu mai eram sub teroarea de la Securitate. Gardienii erau milițieni, cu grade de sergenți-majori și plutonieri.

În celula în care am nimerit eram cinci inși, anchetați și gata de judecată. S-au făcut prezentările de rigoare: un director de școală generală din Pecica, un țăran din Radna, care fusese șeful țărăniștilor de la ei, Nichici – un țăran sârb din Nădlac, domnul Iglișca din Arad și subsemnatul. Serviciul de celulă era organizat. În fiecare zi unul dintre noi era „ofițer de serviciu", dădea raportul ofițerului de zi, primea la ușă cănile cu ceai dimineața și gamelele la masă, apoi le spăla. Dimineața și seara doi inși duceau tinetele.

În comportamentul nostru psihic intra și faptul că, la început, ne povesteam unii altora povestea numai pe jumătate, și aceasta din cauza terorii la care fuseserăm supuși și de teama informatorilor. Unii, pe parcursul detenției, ajungeau totuși să destăinuie toată pricina. Am început și în celula noastră „spovedaniile". Primul am fost eu, care aveam garanția spovedaniei rituale, că doar toți eram credincioși. După mine a venit rândul țăranului din Radna.

Era un om în jur de cincizeci de ani, bine legat și cu duh în vorbă. Era șeful organizației țăraniste din zona lor și avea relații politice până la București. Fusese arestat pentru legături cu personalitățile politice pe linie de partid. A urmat la spovedanie directorul școlii din Pecica. Era un om cam la patruzeci de ani, bine pregătit profesional, un adevărat intelectual. Credea că arestarea i se trăsese de la câteva discuții cu colegii. Se pronunța net în favoarea pedagogiei clasice a lui Pestalozzi, P. Natorp și P. Barth și nu se putea conforma pedagogiei noi a lui Makarenko și Dîrjinski. Profesorul spera că l-au arestat ca pe un nonconformist și că va scăpa necondamnat. Domnul Iglișa era destul de tânăr, în jur de treizeci și cinci de ani, fost administrator pe niște domenii din județul Arad. Datorită unor legături cu personalități politice, l-au pus pe lista de „organizații", dar el spera să scape la proces. Sârbul Nichici, țăran din Nădlac, lângă Arad, era încadrat „chiabur". Din povestea lui am dedus că el, împreună cu alții, s-a opus procesului de colectivizare. I-au arestat, iar acum căutau paragraful din lege unde să-i încadreze.

În general, era o atmosferă acceptabilă. Împreună cu profesorul întrețineam discuții despre lumea de mâine și mai ales liberă. Discuții contradictorii purtau țăranul cu Iglișa, ce părea a fi „verde"; era mai revoluționar și avea rechizitorii dure la adresa partidelor și, în special, a țărăniștilor.

– Și dumneata te-ai îndulcit pe lângă cei mari și ai mâncat „țâpău" de la partidul țărănesc, zicea Iglișa.

– Eu n-am mâncat, ci din contra, am dat de la mine din buzunar când a fost nevoie pentru partid, în campania electorală, răspundea țărănistul.

Nu s-a ajuns niciodată la altercații, încheiau discuția și, după chef, o reluau.

Într-o duminică, pe când fiecare avea momentele lui duhovnicești, pe la orele amiezii, auzim duios, ca din altă lume, cântând la radio, *Ave Maria* de Schubert, cu renumitul tenor italian Tino Rossi. Toți am rămas încremeniți. Parcă s-a schimbat celula într-o capelă și am lăsat momentul să se prelungească în tăcere. A fost un adevărat balsam pentru noi. Ne-am convins că niște localnici cu inimă bună, de la o casă cu etaj din apropiere, au lăsat intenționat radioul deschis tare pentru ca noi, cei fără libertate și fără biserică, să auzim muzica. Să-i audă Dumnezeu!

Într-o zi, după ce a trecut hârdăul cu ciorba de masă, s-a deschis ușa și un gardian a întrebat:

– Mă, care-i popă între voi?

– Eu sunt preot, domnule plutonier.

– Mă, tu ești popă, lasă că vă arăt eu vouă, popilor, că eu am fost slugă la un popă. Îmbracă-te și vino cu mine!

Era tuciuriu la față, se vedea cât de colo că era țigan și probabil voia să-mi arate și mie cine era el acum, din slugă ce a fost la un popă.

Ne-am coborât în beci, iar acolo, pe un gang, a deschis o ușă de fier și a ordonat:

– Intră aici, popă, să te răcorești!

Era o celulă complet goală. Ușa s-a închis după mine. În primul moment nici nu mi-am dat seama că eram cu picioarele în apă, apoi am vrut să stau pe

ceva, dar nu era nimic. Venisem din celulă cu niște cipici de pânză făcuți de noi, iar aici era apă pe jos de o palmă. Am reușit să desprind o cărămidă din zid și am stat într-un picior până la ora cinci, când a venit același gardian și m-a dus înapoi în celulă. Toți au năvălit peste mine să mă întrebe unde m-a dus nebunul, iar când le-am spus, s-au crucit.

Penitenciarul „Popa Șapcă" (Timișoara)

Am ajuns și „pensionar" al închisorii „Popa Șapcă" din Timișoara. Asta a fost prin octombrie 1952. Ne-au băgat într-un vagon dubă și ne-au dus în urbea de pe malurile Begăi. Închisoarea era un depozit pentru Tribunalul Militar Timișoara, care judeca, nu glumă. Condamnările la ani mulți de temniță grea sau de muncă silnică ieșeau ca din buzunar. Cei condamnați la moarte în Timișoara erau duși în Pădurea Verde și executați. În fiecare dimineață auzeam lanțurile celor care mergeau la Pădurea Verde.

Când ne-au debarcat, pe rampă erau numai soldați, în rest, nici țipenie de om. La fel în jurul penitenciarului. Închisoarea avea camere „mari", de cinci metri pe șapte, pentru patruzeci de oameni, întinși pe rogojini, pe dușumea, cu bocceluța drept pernă la cap. Pe la miezul nopții, unul dintre noi comanda „fraților, întoarcerea" și patruzeci de oameni se întorceau pe partea cealaltă. Comanda asta se repeta tot la două-trei ore din noapte.

Ne apuca oroarea de noi înșine când ne duceam la baie. Eram slabi și descărnați, ca niște schelete vii. Șoldurile noastre erau niște plăgi vinete-albăstrui de atâta tăvăleală pe rogojină și dușumea. Și totul mergea înainte, vorba românului: „Doamne, nu-i da omului cât poate să ducă". Mâncarea era atâta cât să nu se desfacă sufletul de trup.

Așteptam judecarea. Mă uitam la acești oameni îngânduraţi, care dimineața și seara nu uitau să-și facă creștineasca rânduială, fiecare cu sufletul lui. Unii ne adunam în grup, cu preoții, care rosteau rugăciuni și părți din Liturghie. Se făcea pază la ușă, să nu ne surprindă sergentul în „grup organizat", că iar ne încadrau la „organizații". Erau și unii care nu aveau destulă liniște sau sete de rugăciune, deși aveau credință, de aceea pe ei îi apropiam de cei mai râvnitori. Mai erau alții care pozau în „liber cugetători", cu orgolii și fasoane de emancipați, dar asta a fost numai la început, pentru că, după un timp, au venit și ei la limanul cel bun.

Crăciunul l-am sărbătorit și noi creștinește, cu amintiri de datini și colinde, fiecare din colțul lui de țară. Am uitat pentru câteva minute de gratii și gardieni.

De multe ori, dimineața, înainte de deșteptarea oficială, ne atenționa câte unul că trec condamnații la moarte, pe care îi scoteau și-i duceau la Pădurea Verde să-i execute. Se auzeau lanțurile zornăind. Număram cu strângere de inimă. Aveam impresia că trece peste noi aripa morții. Apoi, viața din cameră revenea la atmosfera cotidiană, cu povești în grupuri de câte trei-patru inși sau mai mulți. Se po-

vesteau cazuri de la procese, de la alte pușcării, despre partizanii de la munte.

Pe la sfârșitul lui februarie s-a pus pe rol și procesul lotului nostru, în frunte cu Ioan Blăgăilă. Ne-au îmbrăcat în haine noi scoase de la naftalină, ne-au încărcat în două camioane și ne-au oprit numai la poarta tribunalului. Am trecut ca prin furcile caudine printre paturile puștilor soldățești; o mișcare sau o privire suspectă și te și trezeai cu un pat de armă în coaste: „Unde te uiți, mă, banditule?". Ce bine erau dresați!

Am ajuns în boxă treizeci și trei de oameni. Eram încadrați de securiști. Sus, la masă, completul de judecată și grefierul, în banca MAI, doi procurori, un maior și un locotenent-major. Cu câteva zile înaintea procesului a venit anchetatorul șef de la Securitate și m-a avertizat: „Dacă schimbi ceva din declarație, vii iar la noi!". În sala de judecată erau familiile noastre. Din partea mea nimeni. Ne făceau semne, mai ales când am ieșit. Soldații nu pridideau cu ordinea. Apărarea au desemnat-o ei, din oficiu, și ne-a acuzat cot la cot cu procurorii. S-a dat citire actului de acuzare, care fusese făcut de Securitate. Președintele ne-a încondeiat și el, apoi a dat cuvântul acuzării. A vorbit primul procuror, maiorul, care era singurul ofițer de carieră, toți ceilalți fiind ridicați de jos, foarte de jos, astfel încât stelele îi apăsau greu pe umeri. Din comportamentul lor am dedus că erau semianalfabeți, că transpirau până își semnau numele. Reținacuzarea maiorului, care era om cu carte: „Tovarășe președinte, dacă am avea în fața noastră niște bancheri, mari industriași, am sări în sus de bucurie, dar în fața noastră sunt niște țărani mijlocași sau săraci. Ne întrebăm cum au ajuns pe banca acuzării?". Con-

cluzia lui a fost că țăranii au căzut în mrejele fasciștilor, ale legionarilor, deși adevărul era că culoarea politică a oamenilor era amestectă, cei mai mulți fiind însă țărăniști și liberali, și doar câțiva legionari. După opinia maiorului, pe toți îi deviase fascismul.

A urmat apoi pledoaria de pomină a locotenentului major. În viața mea n-am văzut atâta ignoranță afișată cu ostentație, un „munte de prostie". Ca să justifice faptul că suntem fasciști, l-a luat pe unul dintre noi, Grosolina, funcționar la Arad, curierul organizației, și l-a prezentat astfel:

– Iată-l pe acest Grosolina, care poate fi Grosolini, cu strămoși italieni, care pot merge până la Mussolini, marele fascist!

L-a încondeiat pe bietul om de parcă el era șeful organizației. Scena era tragi-comică. Nouă, celor din boxă, ne venea să râdem, iar cei din sală căscau ochii la procuror și la noi. Ne uitam la președinte și la procurorul maior, dar pentru ei vorbitorul părea a fi un erou. Nimeni nu-l putea cenzura. Puterea era în mâna prostului și toate acestea rămâneau consemnate negru pe alb, scrise la mașină.

La întoarcere, am intrat în cameră râzând. M-a întâmpinat unul Birău, din părțile Butenilor – Arad:

– Cum puteți râde, părinte?

– Râd și mă bucur, domnule Birău, c-am scăpat cu douăzeci de ani muncă silnică, pentru că putea să fie pac, pac!

A înțeles și el, ca și ceilalți din cameră, că au fost pedepse grele. Șeful, Blăgăilă, a trecut pe lângă pedeapsa capitală. Condamnările au oscilat între opt ani și muncă silnică pe viață. Iată lista parțială a celor condamnați:

Ioan Blăgăilă, inspector școlar: muncă silnică pe viață;

Aurel Leucuța, învățător: 25 de ani muncă silnică;

Ioan Bărdaș, preot: 20 de ani muncă silnică;

Florian Dudaș, țăran: 20 ani muncă silnică;

A. Munteanu și Gh. Matei, țărani (erau cumnați): 15 ani muncă silnică;

Fl. Cioară și I. Pantea, țărani: 15 ani muncă silnică.

Toți acești țărani erau din Tăgădău – Beliu.

P. Flutur și I. Irimie, țărani: 12 ani muncă silnică;

N. Barna și I. Bălaj, țărani: 12 ani muncă silnică;

V. Gagu și H. Dănuț, țărani: 8 ani muncă silnică.

Ceilalți 19 inși au primit pedepse între 8 și 12 ani temniță grea.

În ziua de 3 martie 1953 am făcut o mare descoperire. Am fost chemați la grefă, tot lotul, să ni se comunice sentințele. Unul dintre plutonieri citea *Scânteia*, prima pagină era orientată spre noi și am văzut în chenar, cu litere de-o șchioapă, necrologul lui Stalin. Subofițerii au observat că urmărim ziarul și imediat l-au împăturit, dar nouă ne-a ajuns atât cât văzusem și le-am spus și celor din cameră, care au sărit în sus de bucurie.

Jilava

Într-o dimineață, prin martie 1953, ne anunță plutonierul Deretei, șeful secției: „Ascultă aici, cei pe care-i citesc, vă faceți bagajele!".

Am ieșit vreo doisprezece, printre care și eu. Ne-au luat și ne-au băgat într-o sală mare, un fel de garaj, pe vreo sută de inși buni de muncă. La cei cu peste cincisprezece ani condamnare ne-au pus lanțuri la picioare. Ce scenă oribilă, să-l vezi pe bietul om stând jos, pe ciment, cu picioarele sus, pe nicovală. Un gardian ținea cătușele și lanțul greu, iar celălalt bătea nitul cu un ciocan. Avea îndemânare gardianul; dacă greșea ținta, sfărâma piciorul. În dimineața următoare eram deja îmbarcați în vagonul-dubă. De regulă, ne legau la un tren cu coletărie rapidă, așa că în ziua următoare am ajuns la Jilava, care era un punct de triere spre alte închisori sau colonii de muncă.

Închisoarea Jilava a fost Fortul nr. 13 și făcea parte dintr-o centură de forturi din jurul Bucureștiului, construite de un inginer francez, sub Carol I. Avea o adâncime de opt metri, așa că apă era din belșug. Erau numai camere mari, în care intrau câte o sută de oameni. Când am ajuns, ne-au introdus într-o cameră de rezervă, goală, fără nici un mobilier. Pe jos era apă și nu ne-am lăsat nici bagajele din mâini, ci am stat ca berzele într-un picior. Ne-au cazat apoi în camere mari, câte optzeci într-una, în care erau trei rânduri de priciuri. Fiecare avea o rogojină și o pătură.

În Jilava, o temă frecventă de discuții era comandantul închisorii, maiorul Maromet, care era de o răutate proverbială. Un om de mahala și la propriu, și la figurat. Nu era de dorit să te întâlnești cu el. Era bâlbâit și când îți trăgea o înjurătură aveai ceva de așteptat, și încă în poziție de drepți. Obiceiul era să ne scoată la plimbare timp de o jumătate de oră . Atunci, sau când eram în camere, ne uitam cu avidi-

tate pe orice ziduri, căutând însemnări scrijelite, cu nume și date, ale celor care au trecut prin Jilava. Erau un fel de „ziduri ale plângerii", ca să știe urmașii despre cele ce au pătimit cei închiși. Această Jilavă, pe lângă faptul că era umedă, mai era și în semiîntuneric zi și noapte, cu becurile aprinse. Oricum, pe aici eram doar în trecere.

Capul Midia

În aprilie 1953, au plecat din Jilava spre Canalul Dunăre-Marea Neagră trei vagoane-dubă cu peste trei sute de oameni, având pedepse grele, între zece și douăzeci și cinci de ani muncă silnică. Am ajuns la Capul Midia – vestita colonie – chiar în Săptămâna Patimilor. Trenul s-a oprit pe malul mării, talazurile băteau până în ușa vagonului. Ne-au scos lanțurile și ne-au lăsat în mijlocul curții coloniei. Doamne, am zis, ce balsam pentru noi razele soarelui și cerul dobrogean, după atâta stat în celulă, în întuneric. Și, într-adevăr, soarele acesta ne-a mai mângâiat și ne-a dat culoare de om cât am lucrat în carierele de piatră.

Sala festivă în care ne-au dus era goală, nu avea nici un fel de mobilier, dar avea perdele. Am intrat toți cei vreo două sute, câți am sosit, și ne-au așezat pe două rânduri. A sosit comandantul coloniei, locotenentul major Borcea, faimos pentru crimele și teroarea lui. Se spunea că se mai domolise, dar erau

vorbe. Deodată, mă face atent Florian Dudaș, din lotul nostru: „Ia uitați-vă, părinte, ce înmormântare!".

Doi gardieni deschiseseră o magazie sau un garaj, luaseră de cap și de picioare un deținut mort și îl aruncau într-un camion deschis. Au mai adus unul, pe care la fel l-au aruncat în camion, ca pe un sac ce nu-ți mai trebuie, și camionul a plecat, cu siguranță spre un cimitir. Aveam să aflăm mai târziu de marele cimitir de la Năvodari.

S-a auzit în sală o comandă și a sosit șeful coloniei, Borcea. Nici un salut. Se plimba prin fața noastră, în ținută militară. Cizmele scârțâiau sub greutatea lui. Un tip masiv, cu umeri lați și cu privire de pasăre răpitoare. Și-a început discursul:

– Ați venit aici, la Midia, și-aci ori munciți până vă crește barba de un cot, ori la Năvodari cu voi!

Ne-am lămurit. Imediat am fost repartizați prin barăci, câte o sută într-una. Am fost echipați de muncă, la fiecare un castron, o lingură și farfurie. Cuțite n-aveam voie să ținem, dar fiecare avea unul confecționat din bonfaier, deși erau foarte vânate la percheziții. Dimineața următoare, la patru și jumătate, „balanga, balanga" – deșteptarea pentru noi. Peste o oră ne aștepta garnitura de tren, douăzeci de vagoane, în fiecare intrau patruzeci de oameni, picioare la picioare, cu capetele la perete, cu lădița personală în chip de pernă. Somnul se relua până la destinație, la cariera Piatra Tașaul, la o distanță de 20 de km. Dimineața ajungeam repede la producție, dar seara ne trebuiau trei ore pentru întoarcere, parcă anume erau aranjate, însă în acest timp oamenii dormeau obosiți.

O zi de muncă la cariera Piatra Tașaul începea la ora șapte dimineața și dura exact 12 ore, până la șapte seara. Începea și se termina cu talanga pe care o bătea un soldat din gardă. Eram în brigada I de la Capul Midia, formată din două sute cincizeci de condamnați cu pedepse între zece și douăzeci și cinci de ani muncă silnică. În carieră atacam frontul de piatră, cea măruntă se încărca în vagoane de patru inși, iar bolovanii mari se spărgeau. Aceasta era munca noastră. Eram echipați cu șorțuri din piele, să ne apere împotriva așchiilor de piatră care săreau și care puteau răni. Unul ținea pana, iar celălalt dădea cu barosul. Cei răniți de așchii erau duși la punctul sanitar. Liniile de vagoane erau instalate în frontul de piatră, pe măsură ce înaintam în munte. Exploziile – pușcăturile – se făceau seara, după ce plecam noi, de către tehnicieni civili, artificieri. Câteodată, detonările se făceau și ziua, și atunci noi ne retrăgeam în vale, să nu ne lovească pietrele sărite din munte, dar am văzut și cazuri de oameni răniți de pietrele sărite.

Cordoanele de pază erau asigurate de trupele de securitate. Când tălăngile anunțau „munca", erau amarnice, dar când sunau de masă, aveam impresia că cineva coboară din cer și zice: „Mai răsuflați, băieți, treceți la masă și la o leacă de odihnă". Ne puneau ciorba în farfurie și ne întorceam cu spatele la vânt, că altfel ne-o lua, așa de tare bătea, iar alta nu mai primeam. ăsta era vântul dobrogean. Ciorba era din năut cu gărgărițe. Oamenii făceau haz de necaz și ziceau că astfel aveam asigurată și carnea. După masă, fiecare se întindea o jumătate de oră pe unde

apuca. În câteva clipe, toți dormeam duși. Blestemata de talangă bătea din nou și oamenii treceau iar la treabă, țepeni de atâta trudă.

Cea mai mare pomană pe care ne-o dădea Dumnezeu era soarele, care ne mai aducea la viață. În zilele cu soare lucram dezbrăcați. Când era încărcată o garnitură de tren, la comandă ieșeam dintre linii, gardienii verificau blocurile de piatră, iar pe noi ne numărau la plecarea trenului. Aceste blocuri erau aruncate în mare, în golful Midia, acolo unde canalul intra în mare. Când intram seara în colonie, și era încă lumină, ni se ordona:

– Treceți și așteptați în curte!

Acum veneau clipele cele negre, venea locotenentul politic Lupu, se plimba printre noi și ținea „lecția politică". Se oprea la câte unul și zicea:

– Tu ce ești, mă? Ce ocupație ai?

– Sunt muncitor la o fabrică în Ploiești.

– Cine, tu, mă, muncitor, cine ți-a spus? Tu ești un bandit!

Și-i ardea câteve palme și încă mai multe dacă riposta, iar dacă tăcea, trecea mai departe. Pe alții îi băga la izolare și îi ținea o oră-două. Într-o zi a întrebat:

– Care ești popă, mă, ia să te văd?

Ne-am ridicat vreo patru și pentru că eu eram cel mai aproape de el, a venit la mine:

– Și ce înveți tu, mă, pe oameni? Prostii, ai?

M-a atins cu două-trei peste față. N-am răspuns.

– Îi înșelați pe oameni și le luați banii!

Trecea mai departe, întreba și tot el răspundea, apoi aplica corecția respectivă, după toanele lui.

Normele planificate erau în așa fel aranjate încât să scoată ultima vlagă din om. Rația de mâncare, pentru regimul de muncă, era mică. Abia ținea suflarea din om. Se permiteau scrisori, pachete și vorbitor. Pentru o normă trebuia să transpiri din greu. Pentru o scrisoare, norma trebuia depășită cu 10%, pentru pachet-20%, iar pentru vorbitor-30%. În marea lor majoritate, oamenii aveau vârste între 35 și 50 de ani. Florian Dudaș, din lotul nostru, avea 30 de ani. Când l-au ridicat, tocmai i se născuse o fetiță și-l ardea dorul de Florica lui. S-a pus pe depășire, la încărcat de vagoane. Într-o zi, a făcut o pneumonie grea, norocul lui că l-au salvat doctorii noștri, de la infirmeria coloniei. I-am spus:

– Ce-ai făcut, Flore? Ce-ai câștigat?

– Părinte, fie ce-o fi, nu mă mai rup cu normele lor, mai întâi sănătatea și apoi celelalte.

Când ne întorceam seara în colonie, se dădea raportul la intrare. Șeful brigăzii era un fost comisar de la Brăila, Ștefănescu, un șmecher care le învârtea pe toate. Raportul lui era foarte original:

– Domnule locotenent major, intră brigada I, din colonia Midia, cu cei 2935 de ani de condamnare! Să trăiți!

Ofițerul și brigadierul făceau haz, iar noi uitam o clipă de zbuciumul zilei.

În carieră mai era o categorie de „pensionari", cărora le spuneam „cuci". Erau bătrâni, peste șaptezeci de ani, și stăteau înșirați pe marginea carierei, câte unul, ca niște cuci. Erau vreo treizeci. Stăteau pe un scăunel, aveau în față două grămezi de pietre, dintr-una luau pietre mai mari, le spărgeau cu un

ciocan și le puneau în cealaltă grămadă. Asta ca să facă și ei ceva, să le mai treacă din zile. Se spunea că printre aceștia era și generalul Mociulschi. Într-o zi îl întreabă un gardian:

– Mă, tu ești Mociulschi ?

– Da, domnule plutonier, poate că eu oi fi.

– Și tu ai fost general ?

– Poate c-oi fi fost și general, domnule plutonier.

S-a lămurit plutonierul că nu era el în drept să cântărească viața acestui om.

De multe ori, când ne întorceam în colonie, târziu, aproape de miezul nopții, ne așteptau caraliii, cum li se mai spunea sergenților, care ordonau: „La descărcat de lemne. Executarea !". Să mai descarci șase vagoane de lemne, pentru personalul coloniei, era o corvoadă în plus. Terminam pe la ora unu, apoi cinam repede și se dădea stingerea, iar la patru dimineața talanga ne scula pentru carieră, la Tașaul. În alte seri, alte corvezi, cu materiale de construcții, tot pentru personalul coloniei. Dante avea „iadul" lui, noi îl aveam pe al nostru, pe tot traseul Canalului, de la Cernavodă la Midia. Mai ales la Midia și Peninsula, unde oamenii înfometați mâncau iarbă și prindeau broaște și șerpi, îi frigeau pe câmp și-i mâncau.

După moartea lui Stalin, cred că cineva i-a suflat la ureche lui Borcea de la Midia: „Las-o mai moale, că ai trimis destui la Năvodari !". O mai înmuiase se pare, o mai întorsese. Se spune că i s-a făcut după aceea un proces.

Pe vreme de ploaie și viscol lucram fără întrerupere, hainele înfoiate de ploaie stăteau pe noi țepene și arătam ca niște manechine. Ce tablou era în

baracă: o sută de garnituri de haine, întinse peste tot, ce atmosferă îmbâcsită cu tot felul de miasme, iar oamenii dormeau duși. A doua zi, dacă aveam noroc de vreme bună, ne mai mângâia soarele dobrogean.

Spre zările Aiudului

A fost și o zi în care nu au bătut talăngile deșteptarea pentru muncă la Midia. Era ziua de 19 iulie 1953. Toți eram contrariați de ce ne-au deșteptat abia la ora șase și jumătate. La ora mesei, crainicii cu vestea au fost veselarii și plantoanele, care erau mai aproape de cancelarii. Vestea a fost ca un trăznet: s-a închis Canalul, nu se mai sapă! A doua zi, caraliii anunțau din baracă în baracă: „Toată lumea cu bagajele în curte!". După ce am predat tot inventarul, ni s-a făcut prima percheziție, la ieșirea din baracă. În curte eram aproape o mie de oameni. Ni s-a făcut a doua percheziție. Nu ne puteam explica nicicum atâta grabă și atâta grijă. A venit un ordin: „Toată lumea în vagoane!".

La vagoane erau grupuri de ofițeri și gardieni, în frunte cu celebrul colonel de MAI Albon, care nu dovedea să împartă ordine și dispoziții. Toți erau nervoși și grăbiți. Colonelul Albon a fost frizer. Se spunea că cei mai odioși ofițeri din MAI erau foști frizeri sau chelneri. Pe Albon îl cunoșteau tot canalul și toate marile pușcării. În fața vagoanelor ne-au dezbrăcat la pielea goală și ne-au făcut încă o perchezi-

ție la bagaje. Ne-au controlat și la subsuori, și în anus. Am intrat în vagoane. Patruzeci de inși într-un vagon. Două butoaie, unul cu apă, altul pentru „celelalte". Ușa s-a închis. Cele patru găuri ale vagonului, în partea de sus, erau acoperite cu sârmă ghimpată. Tot la al cincilea vagon era unul cu securiști, care avea în ușă o mitralieră în poziție de tragere. O vedeam bine la cotituri. Trenul avea patruzeci de vagoane, o locomotivă în față și una în spate. Toate aceste elemente dădeau aripi imaginației și convingerea majorității era că ne duc în URSS. S-au iscat discuții contradictorii. Eu le spuneam că la ora aceea nu aveam ce căuta în Rusia, mai ales că îl luase dracul pe Stalin. S-a dovedit că aveam o intuiție deosebită a lucrurilor, pe care am avut ocazia să o verific în tot timpul detenției. Pe toți ne contraria plecarea noastră din Midia, și cu atâtea controale de sus încă.

Trenul s-a pus în mișcare. În vagon s-a făcut o liniște de mormânt. Un șvab de pe lângă Arad, Demerle, a zis hotărât:

– Să ne rugăm, părinte!

Toți am căzut în genunchi. Eram singurul preot din vagon și am rostit o rugăciune cu glas tare. Tăcerea a rămas printre noi și parcă era un fum de tămâie binemirositor ce ducea rugăciunea noastră spre înaltul cerului.

Se însera când am trecut Dunărea. Trenul o luase spre Urziceni și Ploiești. Ca la o comandă, oamenii și-au mai venit în fire, s-au mai încălzit sufletele și au început conversațiile. Se aprindea câte o țigară, se făceau planuri, deși nu știa nimeni încotro ne ducem. Am stat mult în Ploiești, aproape toți dormeau

și poate se visau pe la casele lor. Am luat-o pe valea Prahovei în sus, am ajuns prin munți, ne uitam printre zăbrele, admiram Omul și Caraimanul. Acum toți eram convinși că mergem la Aiud, temnița cea cu multe povești. La Brașov, deși era o gară așa de mare, toate liniile erau goale și nu se vedea nici țipenie de om. Totuși, au fost câțiva ceferiști și i-am văzut cum făceau semne și confirmau că au observat biletelele lăsate de ai noștri prin spărturile vagoanelor. Oameni cu inimă, au acceptat să ducă familiei o veste despre cel plecat departe.

În cetatea Aiudului

La 21 iulie 1953 am intrat în cetatea Aiudului, din care am ieșit la 31 iulie 1964. La Sighet au adunat marile personalități din viața noastră politică, cu scopul de a le extermina, nu prin glonț, ci prin mizerie. La Aiud, erau înalte personalități din viața culturală, socială și religioasă. Aici, ca și în celelalte închisori care funcționau pentru deținuții politici, surghiunul a ținut până în 1964, când a început deschiderea porților. Spunea cineva că dacă Stalin nu murea în 1953, nici un deținut politic nu se mai întorcea, pentru că toți ar fi fost exterminați în mod planificat.

La Aiud, după moartea lui Stalin, prin 1954, fabrica se reorganizase, era mai civilizată, iar oamenii în loc de „bună ziua" începuseră să spună: „Nu mai murim, fraților!" și se răspundea: „Să dea Dumne-

zeu să trăim!". Asta nu însemna că pușcăriile și-au schimbat rostul în lumea comunistă. Aiudul, cetate cu zăbrele, construită de stăpânii de la Viena și de la Budapesta pentru moșii și strămoșii noștri, rămăsese o închisoare dură. Rezistând sub comuniști, noi am vrut să arătăm lumii că vrem să trăim după rânduielile noastre din bătrâni: creștinește și românește.

De cum am intrat în Aiud, am fost etichetați ca „sabotori în muncă", pentru că veneam de la mare și ne-am „contaminat pe mare de la americani". Era părerea unor politruci deștepți. Pentru început, ne-au pus pe înfometare, în lunile august – octombrie. Ne-au cazat în secția I, în camere mari. Ne uscam pe picioare. La plimbare, ne țineam unii de alții ca să putem păși, iar în curte ne așezam pe jos, rezemându-ne de pereți. Ciorba era străvezie, făcută din resturi de zarzavaturi adunate cu furca. Făceam haz de necaz zicând că sunt mai mulți miniștri la București decât boabe de fasole în gamela noastră.

Pe la începutul lui octombrie ne-au băgat în fabrica închisorii. M-am trezit la secția tinichigerie, unde montam sobe de tablă, țărănești, tip cizmă. Nu reușeam să facem norma și ne reduceau rația de mâncare, pâinea de la jumătate – la un sfert de kilogram. Tot atunci ne-au instalat în celule de câte cinci inși.

În fabrică erau două secții: metalurgie și tâmplărie. Era un aspect de iad în amândouă secțiile. La tâmplărie era tot timpul zornăit de fierăstraie și ciocane. Oamenii nu se mai zăreau de atâta rumeguș și praf. În fiecare zi erau accidente. La metalurgie, oamenii erau înnegriți de fum și uleiuri, cu hainele rupte. N-aveai voie să schimbi o vorbă și erau caralii erau

la tot pasul. Și când mergeam la W.C. stătea un sergent care îți spunea „numai cinci minute". Erau mulți „turnători", care-i informau pe sergenți despre cei care reușeau să se mai odihnească. Norma de lucru era de 12 ore, iar într-un schimb lucram cam o mie de oameni. N-am stat mult la tinichigerie, m-au dat la ajustură, unde era lucru mai migălos. Pe la 10^{00}-11^{00} ne rezemam de pereți, cu pilele în mână, așteptând pauza de masă. Dacă venea caraliul, ne prefăceam că lucrăm.

De represalii nu scăpam, întrucât Kremlinul nu-și uita niciodată sateliții. În Grecia, în 1952, a fost condamnat la moarte Nikos Beloianis, liderul comunist. Au urmat represalii și la noi, la Aiud. Seara, la ieșirea din schimb, treceam prin curte, unde gardienii stăteau pe două rânduri, tot la doi metri, cu ciomegele. Ne loveau pe unde apucau. Eram în celulă cu profesorul Antonescu, de la Politehnica din București, care era bătrân și slab. Îl așezam între noi, cei mai tineri. Bătrânul cădea sub lovituri și atunci îl ridicam noi și încasam mai multe ciomege. În cameră ne oblojeam rănile și ne spălam. Îl țin minte pe studentul Jenică Popescu, împreună cu care îl ocroteam pe bătrânul profesor, care era un om deosebit de generos. Fiind bolnav, avea rația de pâine mai mare, dar dădea celor mai slabi decât el. În pușcărie, lucrul acesta este cu adevărat un sacrificiu.

Dacă în fabrică nu-ți făceai norma un anumit număr de zile, erai izolat. Asta însemna că noaptea, în loc să dormi, erai dus într-o celulă goală, plină de umezeală. Uneori eram patruzeci de oameni, numai în cămăși și izmene, așteptând să treacă noaptea în

umezeala aceea. A doua zi, dacă nu dovedeai norma, iar te aducea la izolare.

După trei luni ne-au scos din fabrică și ne-au băgat în secția I. Am nimerit într-o cameră cu profesorul Ion Petrovici, filosoful. Ne ținea adevărate prelegeri, iar noi, „elevii", vreo treizeci, ascultam ca la biserică. A doua zi aveam colocviu. Asistentul lui era maiorul Lățea, artilerist și statmajorist. Pentru că n-aveam voie să ținem conferințe, pentru că miroseau a „organizație", unul dintre noi stătea la pândă la ușă, iar dacă totuși sergentul întreba ce facem, ziceam că povestim un film și atunci el pleca în treaba lui. Din păcate, după două luni iar ne-au împrăștiat, de teamă să nu ne împrietenim.

În 1954 au făcut iar modificări prin camere. Pe unii ne-au dus iar în fabrică, dar acum erau alte condiții, era mai multă ordine și curățenie. A rămas numai o secție, metalurgia, care era mai rentabilă. Gardienii aveau un comportament moderat, unii chiar ne aduceau *Scânteia*. Abia în vara lui 1954 a venit o comisie, în halate albe, care a trecut din celulă în celulă și ne-a consultat din creștet până-n tălpi. Pe cei slabi, numai piele și oase, „distrofici", îi treceau la refacere. Numai în pușcăriile comuniste se putea vedea un om viu – schelet, care nu mai avea fese și trebuia ajutat de alții să meargă. Așa l-am văzut pe Aurel Leucuța, învățătorul nostru. Pe aceștia i-au izolat într-o aripă a celularului.

Probleme duhovnicești erau și în detenție, poate mai mult decât afară. Omul era presat de izolare, de dorul familiei, al societății, și toate acestea îl apropiau de Dumnezeu. După o schimbare de celulă, cel din-

tâi gând al omului era spovedania, mai ales când ajungea în celulă cu un preot. Patrafir și antimis nu aveam, dar Dumnezeu acorda dispense, pentru că erau vremuri grele. La împărtășanie se ajungea greu, pâine aveam, dar nu aveam vin. Deși era un mare risc pentru cel care ne-ar fi adus vinul, plutonierul Molnar, un om cu inimă bună, ne-a adus o sticluță. Dacă-l descopereau, îl băgau alături de noi, cu cel puțin zece ani de condamnare. Toate acestea se petreceau în fabrică, unde eram mai puțin supravegheați decât în celular.

La Lugoj

Circula un zvon prin pușcărie, că ne-ar dispersa pe la alte penitenciare și, într-adevăr, într-o zi, o parte dintre noi ne-am trezit împachetați pentru Lugoj. Occidentalii agitau în *mass-media* idei despre libertăți și drepturi ale omului, mai ales pentru prizonierii politici din lagărul socialist. Era în cursul anului 1956.

La Lugoj am ajuns patru sute de oameni. Ne-au internat în penitenciarul județean și ne-au cazat în camere mari, câte treizeci în cameră. Seara au și venit ofițerii politici și șefii de secții și ne-au distribuit cărți poștale. Ni s-au dat instrucțiuni precise despre ce să scriem și mai ales ce să nu scriem. Până la Lugoj n-am văzut cearșaf, pernă sub cap și pături noi, scoase atunci de la naftalină. Au început să vină

procurorii militari, să ne întrebe ce doleanţe avem. Noi, la rândul nostru, îi întrebam de ce până acum nu ne-au întrebat ce ne doare, iar ei dădeau din colţ în colţ cu răspunsurile, zicând că respectă instrucţiuni de sus şi adăugau „prieteneşte": „Poate că mâine ne vom întâlni pe stradă şi nu ne vom ocoli!".

Şeful închisorii era locotenentul major Radu. Se spunea că e ţigan şi nu prea avea autoritate. A venit şi scadenţa vorbitorului. I-am scris surorii mele, care locuia împreună cu părinţii la Oradea, şi nu soţiei, pentru că aflasem că ea avea acum alte păreri. Le-am scris unde mă aflu şi că nu am nevoie de nimic, deci să nu cheltuiască să vină la mine. Totuşi, au venit sora, cumnatul meu şi un nepot. La vorbitor a intrat sora mea, care era atât de emoţionată, încât nu ştia ce să-mi spună şi zicea: „Mai întreabă-mă tu, frate, ce-ţi trece prin minte".

Cele douăzeci de minute au trecut repede, fără să ne dăm seama. Nu aveam voie să ne atingem mâinile, eram despărţiţi de garduri de sârmă, printre care circula sergentul. La întoarcerea în celulă, discuţiile despre vorbitor au durat o săptămână.

În celulă eram amestecaţi, fel de fel de profesiuni şi confesiuni. Eram mai mulţi preoţi ortodocşi: părintele Iliescu-Palanca, de la biserica Stavropoleos din Bucureşti, părintele Stelian Popescu, de la Constanţa, eu eram din Bihor şi mai era un preot catolic de la Tg. Mureş, Teleky Dezideriu. Erau intelectuali, muncitor, ţărani, printre care trei partizani de la Teregova. În cameră se remarca prezenţa generalului Gheorghiu, fostul şef al Şcolii Superioare de Ofiţeri din Bucureşti şi a generalului de artilerie I. Gradin.

Profesorul Tertulian Langa, de la Cluj, era un greco-catolic înveterat și ducea împreună cu preotul catolic o acțiune camuflată de atragere la catolicism. Dar, pentru că în cameră eram în majoritate ortodocși, nu erau abordate controverse confesionale și era preferată tăcerea.

La Lugoj a fost o închisoare mai ușoară, oamenii erau mai în largul lor. Deosebit era și faptul că se putea ieși în oraș, la spital sau pentru medicamente, desigur, cu aprobarea șefului închisorii și fiind însoțit de gardian.

Din nou la Aiud

Prin ianuarie 1956 am fost trimiși din nou la Aiud. Acum curtea fabricii era gospodărită mai bine și mai frumos. Curtea era împărțită în două, jumătate pentru ateliere, cealaltă pentru dormitoare și spațiu liber. Eram vreo 700, se lucra tot 12 ore, dar nu ne mai rupeam cu norma. În dormitoare erau paturi cu cearșafuri, perne și era curățenie. După ora șase seara schimbam ținuta de lucru și eram liberi pentru discuțiile și problemele noastre.

Au fost și Paștile, pe care le-am sărbătorit după toată „rânduiala dreptmăritoare", chiar și cu „împărtășanie" discretă. În duminici și de sărbători se oficia Sf. Liturghie într-un dormitor. Eram șase preoți ortodocși, printre care Al. Nicoliciu, de la Teregova, cu o figură și o mustață de haiduc. Transformam pen-

tru o oră un dormitor în capelă, puneam strajă la ușă, pentru cazul în care venea caraliul sau ofițerul de serviciu. Serveam trei preoți, în sobor. Patul de sus îl transformam în altar. Serveam „Liturghie seacă", adică fără „prefacere". Aveam cor ca la catedrală, cu 16 inși, numai muzicieni, regizori și cântăreți de operă. Era o plăcere să-i asculți. „Capela" era plină până la refuz. Se predica pe rând, tot ca la catedrală.

În fabrică se sărbătoreau toate obiceiurile și datinile. Cei mai zeloși erau moldovenii. La un Crăciun, ne-am trezit cu buhaiul, cu capra și cu ursul din dormitor în dormitor, ca în sat. De altfel, în fabrică erau de toate pentru confecționarea lor.

Înspre toamnă s-a programat și un vorbitor, pentru cei din fabrică. La mine a venit tot sora mea și mi-a adus vești de pe acasă, de la părinți și frați.

Aici, la Aiud, l-am cunoscut pe țăranul Ion Predoiu, din Dragoslavele-Muscel. Era dulgher de meserie, dar rămăsese țăran după toată rânduiala din bătrâni. Era finul colonelului Arsenescu. A fugit la codru, la cetele de partizani din Munții Făgărașului, pe versantul dinspre Câmpulung Muscel. La vorbitor lui i-a venit soția, pe care a întrebat-o:

– Mai lucrează nașul la pădure ?

– Da, mai lucrează, a venit prompt și complice răspunsul soției.

Supraveghetorul n-a ghicit nimic. Am relatat întâmplarea ca să se vadă că și în 1956 colonelul Arsenescu era stăpân pe munții lui și semăna groază în trupele de securitate. Lucra foarte ingenios și cu mult curaj. Ne povestea Predoiu că o dată, travestit în ofițer de securitate și cu „acte în regulă", colonelul

Arsenescu a deturnat de la un post de securitate de pe valea Prahovei, pentru cei din munți, mai multe camioane cu armament, echipament și alimente.

În fabrică era o adevărată „campanie electorală" pentru când vom ieși în libertate. O adevărată emulație între partidele politice. Categoria numărul unu erau țărăniștii, în frunte cu Ion Diaconescu, nepot al lui Mihalache, marele lider țărănist. Mitingurile se făceau în dormitoare, unde se țineau și discursuri. Legionarii îl aveau pe profesorul Constantinescu, care era un foarte bun vorbitor. Liberalii își aveau și ei întâlnirile lor și era chiar un grup de cuziști, în frunte cu Soceanu. Erau și comuniști, și socialiști, care făceau pe „dizidenții", ca fiind rupți de stăpânire. Era unul Angheliu, arestat din „invidie", care fusese un fel de ministru al sporturilor și își căuta și el mușterii. Toată lumea „mișca", dar stăpânirea nu vedea nimic, deși era bătător la ochi.

La Aiud mai era o problemă, aceea a sioniștilor, evrei ce se înrolaseră pentru înființarea statului Israel. În fabrică erau vreo 15 sioniști, toți de prin Moldova. Șeful lor era Pascu, om bine pregătit, cu două licențe. Sâmbăta el ținea meditația pentru coreligionarii lui, cu texte din Thora, dar asista și la rugăciunile noastre. Toți aveau grade în organizația sionistă. Pascu avea grad de colonel. Așteptau plecarea în Israel.

Am asistat într-o zi la o discuție între șeful închisorii, colonelul Coller, evreu și el, și un sionist, cu grad de căpitan:

– Domnule Coller, de o săptămână aștept să vă înmânez cererea asta.

– Bine, dă-mi cererea și așteaptă.

– Am așteptat destul, eu trebuie să plec. Dumneata rămâi aici să faci și pe mai departe mizerie oamenilor.

Colonelul s-a prefăcut că nu aude ultimele cuvinte. Într-o zi, sioniștii și-au luat bagajele și au plecat spre „țara sfântă".

Din nou clipe grele la Aiud

Vestea contrarevoluției din Ungaria a venit ca o bombă. Era pe la sfârșitul lui noiembrie 1956. Fețele gardienilor erau schimbate. Într-o zi ni s-a spus: „Faceți-vă bagajele și stați pe loc".

Ne-au scos din fabrică și ne-au băgat pe secțiile cu camere mari. Nu dovedeam cu veștile aduse de bucătari și de plantoane. Am aflat că s-au închis granițele spre vest și că tancurile sovietice au înăbușit în sânge revoluția. Sute de morți și mai ales un nou guvern la Budapesta.

La noi temnițele s-au dublat ca efectiv. În celule au intrat câte opt oameni, doi în fiecare pat. Așa-i în socialism, în caz de pericol, se uită și de omenie, și de producție. În cameră eram vreo douăzeci, amestecați, din fabrică și din alte părți. Printre noi era un evreu din Satu Mare, Niedermayer, și un fost partizan, de prin Bistrița-Năsăud, Ionică Moldovan, care era de statură mică, dar bine legat, ce fusese plutaș pe Bistrița. Ne spunea: „Am fost șapte copii la ma-

ma acasă și toți ne-am făcut un rost în viață, deși am fost săraci, și nu ne-am înscris la comuniști".

În anii grei s-a apropiat de Vatra Dornei și de „calea codrului". Mă uitam într-o zi cum îl doctorea Ionică pe Niedermayer, pe care îl năpădiseră niște buboaie infecțioase. Ionică îl storcea după rânduiala babelor. Evreului i-au sosit medicamente prin asistența evreiască, ce pătrundea și în Aiud, dar el era deja vindecat de leacurile lui Ionică. Niedermayer a constatat și a spus cu voce tare: „Vedeți cum ne înfrățim în pușcărie, legionarul Ionică îl vindecă pe evreu, dar și noi avem legionarii noștri, sioniștii care luptă cu arabii!".

Ionică ne-a spus povestea lui cu partizanii din codru. Nu stăteau mai mulți de trei-patru la un loc, pentru că așa se puteau camufla mai bine și se mișcau mai ușor. Pentru alimente coborau în sate, unde aveau oamenii lor, cu legături secrete. În sate nu stăteau mult, nici măcar noaptea. Viața de partizan este viața cea mai grea pe care și-o poate închipui cineva, zi și noapte hărțuit, cu desagii în spinare și cu mâna pe trăgaci. Vara era mai ușor, că desfăceai traista, mâncai și te întindeai lângă un copac, iarna însă era nespus de greu, din cauza focului și a fumului care trebuiau camuflate și a urmelor pe zăpadă, după care se putea deslușI ascunzișul partizanului. Așteptarea era și mai grea, pentru că nimeni nu știa ziua izbânzii, mâine, peste un an, doi, cinci... Ionică mai povestea: „Mă duceam la zmeuriș, să-mi mai astâmpăr setea, de-o parte eram eu, dincolo mormăia ursul, dar aveam pact de neagresiune, eram aliați".

S-au încăierat de mai multe ori cu Securitatea, dar erau bine camuflați și trăgeau fără greș. Militarii nu știau de unde vin gloanțele ziua, iar noaptea nu atacau. Când cădeau primii soldați, ceilalți o luau la fugă, la vale. O dată, aproape l-au încercuit, dar Ionică avea un extraordinar simț de orientare în pădure și a ajuns la un stejar gros, cu o scorbură destul de mare. Ascuns bine, trăgea printr-o gaură, militarii nu știau de unde vin gloanțele și cădeau unul după altul. Au luat-o la fugă câți au mai rămas. S-a făcut liniște și Ionică a ieșit din scorbură. Nu departe, a auzit o voce de om rănit: „Frate, nu mă împușca, că am soție și copii". Era un căpitan de securitate rănit, nu se putea mișca, și Ionică nu l-a împușcat. L-a ridicat și l-a dus până la o rariște de pădure și i-a spus: „Acolo-i satul, du-te și te descurcă".

Într-o zi, Ionică s-a dus într-un sat, pe înserate, și a luat merinde. La ieșirea din sat, la marginea pădurii, l-a luat prin surprindere o rafală de pistol-mitralieră. S-a culcat, a început să tragă și el și au tot schimbat la focuri până când arma lui Ionică n-a mai mers. Nu mai avea gloanțe. A ridicat mâinile și s-a predat. Pentru Securitate, a fost o captură rară.

La Tribunalul militar din Cluj îl aștepta o pedeapsă foarte grea, dar din sală s-a auzit o voce de femeie: „Nu-l condamnați la moarte, pentru că a salvat viața soțului meu, care era în mâinile lui". Era soția căpitanului a cărui viață o cruțase. Ionică Moldovan a scăpat cu 25 de ani de condamnare.

Gemea celularul. A venit lume nouă, oameni care nu știau nimic despre pușcărie și erau ca picați din lună. Cei puternici de la București erau ca pe jar, să

nu se întindă și la noi revoluția. Ne-au amestecat. Noii veniți erau nerăbdători, nervoși, ziceau că sunt nevinovați. Noi, cei vechi, le explicam că așa e la comuniști, abia așteaptă să-ți găsească un motiv să-ți aplice legea. Îi mai domoleam povestindu-le prin câte am trecut noi. Se uitau la noi și se mirau cât suntem de liniștiți. Auzeau de muncă, de șantiere, își închipuiau că acolo vor răsufla mai liber, că vor avea scrisori și legături cu familia. Noi le explicam că munca la pușcărie e grea și cu riscuri de accidente și moarte și că ei trebuie să se mențină în viață, să poată ajunge înapoi la familia lor. Și așa, cu timpul, s-a stabilit o comuniune între ei și noi.

M.A.I.-știi de drept comun

În fabrică am intrat și am ieșit după cheful stăpânirii. În vara lui 1957 au adus un transport destul de mare de M.A.I.-și, ofițeri și subofițeri de Securitate și Miliție, arestați și condamnați pentru diferite „găinării" administrative, ziceau ei. I-au ținut câteva luni în celule și îi scoteau la plimbare în curte. Sergentul mușca ostentativ dintr-un măr și-l arunca apoi. Să vezi atunci scene cu înfometați ce săreau peste coceanul de măr. Altădată, sergentul trăgea din țigară și apoi o arunca, urmând sărituri și înbrânceli pentru chiștoc. În cameră urmau alte spectacole; dacă mai rămânea ceva din măr sau din țigară săreau grămadă peste cel cu resturile și cu reteveie sau barele de

la paturi începea o bătaie până la sânge. Întreaga „echipă de șoc", patru gardieni cu bastoane de cauciuc, făceau pace, iar pe cei vinovați îi pedepseau cu izolare. Apoi se ștergeau urmele de sânge de pe paturi și dușumele.

Toate acestea le povesteau plantoanele, care erau dintre noi. Acesta era „omul cel nou", făurit după preceptele moralei proletare. Pe acești M.A.I.-ști de drept comun i-au fericit în fabrică, câteva luni, până s-au convins că experiența nu merge, că tovarășii o luau razna și producția stagna. După un timp, i-au dus într-o colonie, undeva unde să nu mai afle „politicii" de bravurile lor.

În fabrică i-au adus iar pe ai noștri, a căror moralitate o cunoșteau. Multă vreme am comentat între noi povestea M.A.I.-știlor de la Aiud. Procedeul sergenților cu merele și cu chiștocurile a fost același și față de noi, dar nimeni nu „poftea" la bunătățile lor.

După evenimentele din Ungaria, tratamentul s-a înrăutățit mult. Într-o zi, am scos acul ascuns pentru a mai cârpi câte ceva. Vizeta s-a deschis brusc, m-a văzut gardianul și, luat la fix, am predat acul. M-a notat pentru izolare. Am făcut deci trei zile „la neagra", cum i se mai spunea. Era iarnă și era mai greu la izolare din cauza frigului. Acolo nu se încălzea, nu aveai voie să stai jos, nici măcar pe tinetă, iar patul era ridicat. Seara îți dădea o saltea ferfeniță și o pătură prin care bătea vântul. Hrana consta timp de două zile într-un turtoi pe zi și o gamelă cu apă caldă, iar a în treia zi mâncare obișnuită.

Povestea confecționării unui ac este o lucrare de neconceput „afară", dar minuțiozitatea pușcăriașului

poate să facă adevărate minuni. Într-o zi, am ieșit la plimbarea obișnuită. Deodată am văzut un capăt de sârmă, m-am aplecat și l-am luat de pe jos. Am găsit apoi și un ciob de sticlă, și iată materialul necesar pentru confecționarea acului. Celula s-a transformat într-un atelier unde am realizat îndreptarea, șlefuirea și aducerea la dimensiuni normale cu ajutorul unei pietre culese tot de afară. Operațiunea cea mai delicată a fost găurirea sârmei pentru urechea acului și am făcut-o cu un ciob de sticlă care era atât de mic, încât abia îl puteam ține între degete.

Revoltă la Aiud

În decursul anilor 1957-1958 au avut loc în Aiud mai multe evenimente. În momentele în care tensiunile între marile puteri creșteau, dacă ceream asistență medicală, ofițerul de serviciu răspundea: „Ce vrei, pastile? N-avem! Pentru voi avem pac, pac, americanilor!".

În astfel de momente nici nu mai ceream medicamente, decât în situații grave. Destul de frecvent se auzeau voci ce anunțau că este un mort în celulă. Cum dormeam câte doi în pat, dimineața, când se dădea deșteptarea, iar unul nu se mai scula, camaradul lui de pat îl scutura crezând că este leșinat, dar apoi dădea alarma. Stăteam de veghe o seară-două, până îl duceau la cimitir, la „Trei plopi". Se dădea semnalul, după stingere, prin morse la perete sau la

conductele de la calorifer. În fiecare celulă se rostea o rugăciune pentru sufletul celui mort.

Așa-zisa cafea de dimineață și ciorba de prânz se prefăcuseră în apă chioară. Noroc cu mălaiul din turtoi și cu pumnul de arpacaș de seară, că doar astea mai țineau sufletul în noi.

Într-o zi s-a auzit o rafală de armă. La început nu știam ce s-a întâmplat, dar apoi s-a aflat. La plimbare, unul a ieșit din rând și s-a dus în sârma ghimpată, pe lângă zid. Soldatul l-a somat și a tras, iar omul a căzut și a murit pe loc. Cei din celulele de jos au văzut scena. Omul se numea Ioan Pop și era de pe lângă Teiuș. Sătul de mizerie și de suferință, a ales această dezlegare.

Cei de jos au dat alarma în tot celularul și cinci mii de oameni, flămânzi și revoltați, au început să strige și să huiduiască: „Criminalilor, ucigașilor, murim de foame!".

Oamenii aruncau obloanele de la ferestre și băteau în uși și ferestre cu pumnii și picioarele. Era un infern înăuntru și un iad afară. A apărut colonelul Coller, cu toată armata lui de ofițeri, politruci și caralii. Am aruncat în capul lor cu ce ne venea la mână; noi, cei din celulele de jos, aruncam cu bucăți de săpun și cu scânduri. Își pierduseră siguranța de sine. Toți au intrat în panică și nu știau ce comenzi să dea. Erau cu pistoalele în mână și fugeau în toate direcțiile, neștiind ce să păzească mai întâi: ferestrele sau ușile.

În acest timp, afară, pe străzi, năvălise lumea din oraș, alarmată de strigătele celor din închisoare. Au umplut străzile din jurul pușcăriei, huiduiau și strigau

și ei în ton cu cei din închisoare. Au apărut trupele de Securitate și au înconjurat închisoarea. Respingeau și dădeau lumea la o parte amenințând: „La o parte, că trag ! Plecați acasă !".

Țipau și ofițerii, și soldații la lumea care fraternizase cu cei din pușcărie. Așa au trecut vreo două-trei ore, apoi lucrurile au început să se domolească. S-au reparat stricăciunile, s-au pus obloanele la loc și a început ancheta. În toate birourile politrucilor era un du-te-vino de oameni chemați la întrebări, ce se lăsa cu bătăi și zile grele de izolare.

Am aflat că aceste evenimente au transpirat și peste hotare. *Mass-media* din Apus avea material destul despre felul în care drepturile omului erau călcate în picioare în spatele „cortinei de fier".

A venit în inspecție Alexandru Drăghici, ministrul de Interne. Trecea prin celule, asculta raportul deținutului de serviciu și întreba de condamnări și anii executați. Într-o celulă, un deținut nu s-a ridicat de pe pat și n-a răspuns.

– Tu de ce nu te ridici ?

– Pentru mine nu reprezentați pe nimeni.

– Cine ești tu, mă, banditule ?

Era avocatul I. Turtureanu, din București, care a mai făcut astfel de scene cu „onorații" vizitatori. I-au dat pe loc 21 de zile de izolare, cu arest sever, cu sergentul la vizetă controlându-l din cinci în cinci minute.

În zilele de duminică sau de sărbători era mai multă liniște în celular, pentru că nu erau politrucii. Un plutonier, Filimon, câteodată deschidea vizeta și ne întreba:

– Știți ce zi e astăzi ?

– Știm, domnule plutonier, e duminică.
– Și rugatu-v-ați ?
– Da, ne-am rugat !
Într-o zi a întrebat:
– Care-i preot între voi ?
M-am prezentat și i-am spus că sunt din Bihor și alte amănunte din viață. Am stat de vorbă. Toți îl cunoșteam pe plutonierul Filimon. Ne spunea că a cântat la biserică în satul lui, pe lângă Aiud. Avea inimă de creștin și român. La percheziții, când nu-l vedea politrucul, ne făcea semn discret să trecem cu bagajele în cameră, necontrolate. În nici o situație el nu lovea, nu brusca, te făcea scăpat într-un fel. Duminica, pentru că nu veneau politrucii prin penitenciar, își permitea să fie mai apropiat de noi.

Într-adevăr, duminica ne rugam, fiecare în felul nostru, nu în grup. Atunci când se făcea rugăciune comună, se stătea de pază la ușă. Calendarul zilelor și sărbătorilor îl cunoșteam ascultând clopotele bisericii ortodoxe din Aiud. Toate momentele Sf. Liturghii și rânduiala rugăciunilor le urmăream după clopotele bisericii și așa ne simțeam în comuniune duhovnicească cu cei de afară. Asta-i rânduiala sfântă a lui Dumnezeu și nimeni nu-i poate sta împotrivă. Astfel, pentru un timp, celula se transforma în capelă, și asta în toată închisoarea.

Paștele în Aiud

Pentru creștinii ortodocși apogeul tuturor sărbătorilor sau praznicul praznicelor este sărbătoarea

Sfintelor Paşti. Pentru prizonierii politici, Paştile simbolizau şi ridicarea şi învierea din patimile abătute peste ţară de viforniţa comunistă. Paştile se prăznuiau în puşcărie cu mult zel şi cucernicie. Nu cu ouă roşii, cu pască şi vin, ci în sensul cel mai înalt şi mistic la care se poate ridica omul ţinut în lanţuri, bătut şi flămând.

Şi noi, cei din Aiud, voiam să prăznuim Paştile, cu glasuri către Dumnezeu şi ecouri în conştiinţele noastre şi ale neamului nostru. Aveam credincioşi, aveam preoţi, iar biserică era toată puşcăria. Lipseau odăjdiile şi candelabrele, dar le purtam în inimile noastre.

Conducerea închisorii ştia că ne pregătim să sărbătorim Paştile şi se pregăteau şi ei să ne stea împotrivă. În noaptea aceea toţi erau în alertă, de la colonel la câinele de pază, cu pistoale şi bastoane. Străjerii de pe secţii purtau pâslari peste cisme, să nu li se audă paşii pe la uşi.

Slujba Învierii o urmăream după biserica ortodoxă din Aiud. În liniştea nopţii auzeam toaca şi aşteptam trasul clopotelor pentru începutul slujbei de la miezul nopţii. Atunci era momentul culminant, atunci trebuia să marcăm şi noi într-un fel participarea la tainicul moment al Învierii. Nimeni nu dormea, aşteptam cu nerăbdare acest moment.

Când a venit clipa, mai mulţi s-au ridicat la geamuri, în cele patru puncte cardinale, şi au strigat: „Hristos a înviat!". Iar noi toţi răspundeam: „Adevărat a înviat!". Cinci mii de glasuri. Ritualul era încheiat. Cel ce striga se cobora repede de la geam şi se aşeza în pat. Dacă pe unul dintre aceştia l-ar fi surprins paznicii, l-ar fi aşteptat zile negre de carceră şi poate moartea.

Între cei din Aiud erau mulți gata de sacrificiu. Așa plecaseră de acasă, cu traista pribegiei și cu cântecul morții.

Povestea lui Roșu Împărat

Tot schimbându-ne și pitrocindu-ne, am ajuns iar în camere mari, cu paturi suprapuse la trei rânduri. N-am mai fost duși în fabrică, și tot așteptând, reluam firul poveștilor de acasă și veștile de pe la alte închisori. Printre noi era și părintele Costache, moldovean de pe la Hârlău, comunicativ și bun de glume. El sălășluia într-un pat de sus, din rândul al treilea, și de acolo, ca de la amvon, ne spunea poveștile și „predicile" lui. Avea pe la cincizeci de ani și adunase multe în viață. Avea o vorbă care se lipea de om. Părintele găsea în fiecare zi câte o poveste, să ne mai ogoaie, zicea el, amarul din suflet.

În cameră mai erau câțiva moldoveni, printre care și unul nea Grigore, om cam de cincizeci de ani. Avea și el necazurile lui, dar se gândea prea mult la ele și se consuma văzând cu ochii. Zicea că lăsase acasă soție, cinci copii mici și vreo douăzeci de hectare de pământ. Stătea toată ziua pe patul lui, cu fața răzimată în palme și nu prea mânca din ciorbă. Stătea de vorbă cu părintele, dar îl mai luam și eu să-l îmbărbătez:

– Nea Grigore, dumneata trebuie să ajungi sănătos acasă, lasă gândurile. Și eu am lăsat soție și trei

copii mici pe care i-au scos din casă, dar o să le poarte și lor cineva de grijă. Dumneata uită-te în jur și vezi ce facem noi, că toți suntem în aceeași osândă și ne mai ajutăm unii pe alții. Soția, dacă-i la locul ei, te va aștepta, copiii au rudenii și pe Dumnezeu să le poarte de grijă. Dumneata trebuie să răzbați, să trăiești, nea Grigore, să ieși afară teafăr și după aceea să le orânduiești pe toate. Tâlharii de la cârmă chiar asta vor, să ieșim cât mai puțini afară.

Și, așa, nea Grigore s-a mai dat pe brazdă, mânca din ciorba cea slabă, așa cum era ea, și se mai lua cu vorba cu noi, care eram mai vechi. După ce am ieșit din închisoare, m-am trezit după un timp cu o scrisoare de la nea Grigore, în care-mi arăta recunoștință pentru sfaturile de la Aiud.

Nu trebuie să-l uit pe doctorul Iubu, ORL-ist, asistent universitar și multă vreme președintele clubului sportiv „Universitatea" din Cluj. Era un apropiat al lui Blaga, despre care ne povestea că în ultimul timp lucra ca bibliotecar la Universitate. Era inflexibil la toate sugestiile pe care i le făcea partidul și guvernul. Au fost trimiși mai mulți emisari să-l convingă să scrie ceva pentru noua democrație, dar n-au reușit. Totuși, a publicat o plachetă de traduceri din lirica chineză. Au sărit comuniștii în sus de bucurie și au încuviințat ca Blaga să conferențieze pe o temă de cultură universală, într-o sală din centrul Clujului. Asta era prin 1955. S-au tipărit și anunțuri, dar partea cea mai interesantă a fost că studenții au străbătut orașul din casă în casă, chemându-i pe clujeni să-l asculte pe adevăratul crainic al culturii românești. A

fost ca în zilele mari ale Clujului, orașul a fost întors pe dos.

După revoluția din Ungaria, lucrurile s-au înăsprit. I-au ridicat pe cei șapte doctori, prieteni ai lui Blaga, și le-au dat ani grei de temniță. De Blaga nu s-au atins.

O înmormântare în Aiud

În 1961, după câte îmi amintesc, s-a anunțat într-o zi, prin toate formele noastre de comunicare, la perete sau la calorifer, că a murit părintele Ilarion Felea. Avea 58 de ani. Cine nu-l cunoștea pe părintele Felea la Aiud? A fost prototipul preotului de caracter, dublat de un erudit deosebit. Toți știam că părintele Felea a fost profesor la Academia Teologică Ortodoxă din Arad. Și mie mi-a fost profesor. A fost un predicator de elită, la catedrala din Arad și în alte părți unde îl chemau rosturile Bisericii. La Academie, catedra lui se transforma în amvon. Avea și o voce baritonală care te cucerea. Fizic, avea o figură impunătoare, cu fața încadrată de barbă, un cap de efigie. Era generos și comunicativ, de aceea era iubit de toți. Era moț, de pe valea Crișului Alb, și poate că și asta l-a făcut să poarte destinul înalt pe care l-a avut. La diferite ocazii era invitat: „Cântați-ne ceva, părinte, din ale Iancului". Cânta tărăgănat și te ducea pe meleagurile Iancului și ale lui Horea, în vremurile de vrednicie ale moților. Scria cu duh deo-

sebit despre cele sfinte ale lui Dumnezeu și despre cele vrednice de istorie ale neamului nostru. Avea cărți premiate de Academia Română prin 1940-1942. Mi-a fost mentor duhovnicesc în viața mea de preot și păstor de suflete pe unde am trecut.

Când moare cineva, afară vin toți cei dragi ai lui și-l petrec după rânduiala creștinească. Pe părintele Felea l-am petrecut cu sufletele noi, „frații și rudeniile" lui de idealuri și suferință. N-a murit de bătrânețe, ci pentru că nu i s-a acordat asistență medicală. Toți am urmărit mersul bolii lui până a închis ochii. Acum urma să stăm de veghe o seară – două, până îl duceau la groapă.

A doua seară, după stingere, au și început să bată morsele în toată închisoarea. Vestea o dădeau cei mai apropiați de morgă: „Acum îl duc pe părintele Felea". Într-adevăr, se auzea o căruță, o droșcă brașoveană trasă de un cal, cu un sergent pe capră, care ducea sicriul la groapă. Număram porțile, că erau trei, până la poarta principală. A început „slujba înmormântării". În celule, dacă era preot și chiar dacă nu era, toți au spus o rugăciune și imnul înmormântării: „Cu sfinții odihnește, Doamne, sufletul adormitului robului tău, Ilarion, preotul, unde nu este durere, nici întristare, nici suspinare, ci viață fără de sfârșit".

Regula era că venea ofițerul de serviciu și făcea ultima verificare a mortului, adică îi înfigea o bară ascuțită în inimă, ca să fie stăpânirea convinsă că omul e mort. Ce ritual sinistru, ce scenă lugubră, demnă de Evul Mediu! Poate lumea nici nu crede că astfel de reguli se mai aplică în „evul modern".

Carul funebru se ducea la „Trei plopi", la cap i se punea un stâlp de lemn, pe care se bătea o tinichea

cu numărul matricol al deținutului. Atât ! La Aiud nu se practicau înmormântările în gropi comune, decât la vremuri de molimă.

Am aflat că familia l-a căutat, după revoluție, dar nu l-a găsit. Era foarte greu, mai ales la cei vechi.

În plină iarnă am făcut o izolare, prin decembrie 1958 sau ianuarie 1959. A fost amarnic de grea. Am fost surprins scriind o lecție la engleză, pe un fost flacon de medicamente. Lecția o făceam cu domnul Iordan, fost director în Ministerul de Externe. Într-un flacon golit de medicamente turnam cafea, să dea o culoare mai neagră. Pe deasupra dădeam cu DDT, dezinfectant, și cu săpun, care luau o culoare gri, pe care puteam scrie cu un condei de lemn și scrisul rămânea negru. Se scria pe toate laturile. Politrucilor li se părea o captură foarte prețioasă, li se părea că cine știe ce mesaje le transmitem americanilor. Pentru astfel de situații aveau angajat un profesor de engleză din oraș.

Eram la izolare și era pe la Bobotează. Dacă suflam spre fundul celulei, se umplea de aburi, pentru că erau cam 0 grade. Trebuia să mă plimb, să mă mișc toată ziua, dar când nu mă vedea sergentul, mă mai rezemam de perete. Șeful politrucilor, colonelul Iacob, obișnuia să treacă pe la izolări și deschidea vizeta de parcă ar fi căutat pe cineva. M-a întrebat și pe mine:

– E bine ?

– E bine, domnule colonel !

De la Aiud la Gherla

În primăvara lui 1959 ne-au mutat la Gherla. N-am înțeles ce rațiuni înalte avea stăpânirea cu trambalarea noastră dintr-un loc în altul. Ne-au instalat la etaj, într-o cameră mare cum numai la Gherla am văzut. Eram optzeci de oameni, toți de la Aiud. Aici am poposit în împărăția lui Goiciu, cel vestit în rele. Pe secția noastră era plutonierul Ardeleanu, ucenic bun al stăpânului lui. Avea o vorbă amenințătoare: „Mă, vezi că dracu ți-i naș !".

În cameră, lumea era amestecată, țărani, muncitori, intelectuali. Eu eram singurul preot. Aici l-am întâlnit pe episcopul unit de Baia Mare, Alexandru Rusu. Avea în jur de 65 de ani. Stătea pe patul de jos, nu se prea mișca, stătea mult timp întins și-l mai ajuta un țăran de prin părțile lui. Era un om retras, care nu prea întreținea relații cu ceilalți. Într-o zi m-am prezentat la el:

– Cu plecăciune Prea Sfinte, sunt preot ortodox din părțile Bihorului.

– Să trăiești ! De ce ești arestat ?

– Rezistență împotriva regimului.

Am mai schimbat câteva vorbe despre sănătate și audiența s-a terminat. Trei luni cât am mai stat în camera aceea nu mi-a mai adresat nici un cuvânt, și nici eu nu l-am mai căutat. Știam că fusese arestat pentru rezistență împotriva revenirii la Biserica Ortodoxă, în 1948, împreună cu ceilalți episcopi greco-catolici.

Era interesantă această problemă confesională. Am stat la închisoare cu mulți preoți și credincioși

uniți și am observat că niciodată nu aduceau vorba despre revenirea la Ortodoxie și interzicerea cultului lor în țara noastră. Cu unii preoți am avut relații apropiate și chiar am servit împreună, totdeauna fără discuții contradictorii. Este adevărat, însă, că ortodocșii erau copleșitor mai mulți, și preoți și credincioși, dar nu cred că acesta putea fi un motiv serios pentru a nu discuta problemele confesionale ce ne interesau. Uniții parcă erau dezarmați și copleșiți de evenimente. Se complăceau în această situație de așteptare resemnată.

Iar la Aiud

În 1960 ne-au categorisit pe culori politice. La Aiud au rămas legionarii, care erau cei mai mulți la număr; la Gherla, partidele istorice, țărăniștii, liberalii și cuziștii, iar la Pitești – tinerii. În 1960-1961, după ciorovăieli cu occidentalii, stăpânirea se gândea să ne elibereze, și așa ne-am trezit iar la Aiud. Am ajuns în celulă cu trei preoți. Părintele Toma Gherasimescu fusese misionar al Bisericii Ortodoxe Române, a cutreierat țara prin orașe și sate și a scris multe cărți și broșuri cu conținut teologic și moralizator. Părintele Grigore Băbuș a fost stareț la mănăstirea Cheia-Prahova, apoi bibliotecar la Patriarhie și duhovnic la Facultatea de Teologie din București. Părintele Dumitru Bejan era de pe la Hârlău și avea în jur de cincizeci de ani. Fusese profesor de Religie

în București și apoi confesor militar, plecat cu unitatea pe front. Era un enciclopedic, mai ales în materie de istoria Bisericii. A fost luat prizonier la Stalingrad și a stat prin lagăre până în 1952. Întors în țară, se afla într-o zi în fața Gării de Nord, în București, când de el s-a apropiat cineva și i-a cerut un foc pentru țigară. N-a avut să-i dea și era gata să plece, când individul i-a spus poruncitor să intre în mașina oprită lângă ei. Și intrat a fost, dus la MAI, condamnat și închis la Aiud. La eliberare, i s-a dat domiciliu forțat în Bărăgan. Putea să se miște condiționat, pe distanțe mici. Din Bărăgan a fost iar adus la Aiud, de data aceasta cu o condamnare de 25 de ani. Dacă s-ar scrie o carte despre viața lui, ar fi un adevărat roman de senzații tari. În închisoare el ne povestea scene lipsite de orice urmă de morală și umanitate, scene petrecute în Rusia în lagărele de prizonieri și pușcăriași de la Vorkuta sau din alte localități, dintre care unele nu erau trecute pe nici o hartă. Spunea că acolo prizonierii români au dat dovadă de o înaltă ținută morală. Îmi amintesc o scenă. Prizonierii stăteau în barăci, iar closetele erau departe. Când se duceau acolo, oamenii se legau cu frânghie, să nu-i ia „purgaua", un vânt năpraznic, de dincolo de cercul polar. Cel care scăpa frânghia era pierdut, pentru că îl lua vântul și-l ducea tăvălindu-l prin zăpadă, devenind pradă lupilor ce se auzeau urlând. Numai românii încercau să-i salveze pe acești nefericiți, deși nu erau de-ai lor. Norvegienii erau indiferenți, italienii și ungurii nu-și făceau probleme, japonezii erau naționaliști intransigenți și nu-și plecau urechea la nenorocirea altora.

Românii ieșeau repede din baracă, făceau un lanț până la acel căzut, pe care de multe ori puteau să-l salveze.

Zile grele în zarcă

La un moment dat, au apărut iar politrucii. Au transformat câteva celule în birouri, la parter au fost puse fotomontaje, fotografii cu blocuri, stadioane, teatre, vile și oameni pe străzi. Toate aveau parcă aceeași invitație: „Bucură-te de viață. N-ai vrea să fii liber?". Ei nu făceau avansuri pentru libertate, așteptau să dăm noi, ca la târg. Întrebările politrucilor oscilau între: „Cum te simți, nu ești bolnav?" și „Vrei să muncești?". Dacă acceptai, te duceau în fabrică, dacă refuzai, te izola în zarcă. „Să muncești" însemna în limbajul lor că ești de acord cu ei, adică te pregătești pentru libertate. Exista un adevărat serviciu de informații al închisorii, care ne ținea la curent cu toate, deci știam că cine intra în fabrică se „autoanaliza", un fel de „spovedanie", cu referire mai ales la ce ai vorbit sau făcut împotriva regimului, ce faci acum și ce vei face dacă ieși. Trebuia să negi și să renegi multe din ideile și convingerile tale.

Așa ne-am separat, unii au intrat în fabrică, la muncă, transformată în virtute socialistă, iar alții au intrat în zarcă. Efectivul celor din zarcă s-a ridicat la 300 de inși, aceștia fiind cei lipsiți „virtuți socialiste".

Zarca e un pavilion al pușcăriei din Aiud de pe vremea Mariei Tereza. „Zarca", pe ungurește înseamnă închisoare. Avea celule întunecoase, cu ferestre bine oblonite. Din cer vedea un mic pătrățel, încolo tăcere, multă tăcere. Aici era și Vasile Luca, vestitul ministru comunist. Singur în celulă, era așezat pe un taburet, ca să poată fi văzut bine de sergentul care din cinci în cinci minute deschidea vizeta să-l observe pe „demnitar", dacă stă în poziție reglementară. Tot acolo erau și câțiva aghiotanți ai lui Luca. Era colonelul Ardeleanu, „omul ministrului" din vremurile lor bune. Cu Ardeleanu era și un student, care ne mai informa la perete. Asta era în 1961, pentru că în 1962 au dat drumul celor bolnavi și bătrâni.

S-a schimbat și șeful închisorii, care acum era Crăciun, faimosul colonel de la Sibiu și Brașov. Venea în inspecție pe la noi, urmând același ritual: „Cum te cheamă, ce condamnare ai și cât ai făcut ?". O dată, într-o celulă cu condamnări mari, a exclamat: „Măi, mai puteți ?". De cei din zarcă se ocupa colonelul personal. Vizionam filme tendențioase, ne ducea în sala festivă, unde erau „instruiți" cei rebeli. Între noi erau părintele Anania, părintele Dumitru Stăniloae, P. Pandrea și prințul Ghica, fostul prefect al poliției din București pe vremea lui Antonescu. Tot în zarcă erau Nichifor Crainic, Radu Gyr și Constantin Gane, pe care nu-i scoteau, întrucât erau greu bolnavi.

În vara lui 1963 ne-au scos într-o curte cu bănci să ne explice situația de afară. Ziceau: „Nu mai e cum știți voi, toate s-au schimbat". Era după zborul în cosmos al lui Gagarin, și Crăciun ne spunea că Gagarin n-a întâlnit-o nici pe Maica Domnului, nici pe Arhanghelii Mihail și Gavril. Altă dată ne-a dus în sala de festivități și ne-a citit din scrisorile deținuților. Nu știu după ce criterii le dădea unora dreptul la corespondență.

În zarcă mai era scriitorul Constantin Gane, autorul neîntrecutelor *Trecute vieți de doamne și domnițe*. Era bătrân și bolnav. Îi băgaseră în celulă un tânăr student, să-l mai întoarcă în patul din care nu mai putea coborî. Venea colonelul din când în când, și zicea Gane:

– Domnule colonel, aș vrea niște medicamente, să-mi ușureze boala.

– Dăm, dacă scrii ceva pentru noi.

– Nu scriu!

– Atunci nu dăm nici noi medicamente.

Anume îl țineau, ca să-l șantajeze cu scrisul, deși ar fi trebuit să fie eliberat împreună cu ceilalți bătrâni și bolnavi. Într-o zi, studentul a anunțat la perete că a murit domnul Gane.

Într-una din zile, auzim deodată pe coridor: „Probă de microfon", adică se instalau microfoane și megafoane, ca să ne transmită ceva. Era tot un fel de „autoanaliză", făcută de unii șefi și responsabili politici. Trebuia să ascultăm autoanaliza lui Nicolae Pătrașcu, unul dintre șefii Mișcării Legionare, și ale

altora. Trebuia să știm că nu mai există Legiune sau Gardă de Fier și că membrii sunt dezlegați să aleagă alte căi pentru viața de afară. Cât tărăboi s-a mai făcut și cu această desolidarizare de legionarism!

Duhuri noi în fabrică

Pretențiile de autoanaliză au mai scăzut din preț și în fabrică. Toate acestea la știam de la „serviciul nostru de informații". Veneau acum și în zarcă să facă invitații la muncă, și unii au ieșit. Prin luna februarie 1964 am ieșit un lot mai mare. M-au repartizat la tinichigerie, la făcut paturi și roabe. Norma era grea, dar ei nu erau pretențioși la calitate. În dormitoare se ajunsese la un aspect și un tratament oarecum civilizate. Era și o cantină, unde se dădeau țigări și paste făinoase contra bonuri de cartelă. Se muncea tot 12 ore din zi, cu pauză de masă, dar acum alimentația era acceptabilă.

Sala festivă nu lipsea nici aici, cu lecții politice ținute tot de ai noștri, „colaboratori" cu stăpânirea, supravegheați de ofițerii politici. Zeloșii făceau și însemnări în caiete, pentru seminarul sau colocviul viitor. La aceste colocvii se vorbea despre un nou comportament, despre loialitate și chiar colaborare cu „puterea populară". Unii dintre noi au trecut la autoanalize, chiar dacă nu erau vizați sau invitați. Erau mai zeloși, se vedeau deja afară. Am auzit tineri acuzându-și părinții că nu i-au pregătit bine pentru viață.

Alții se lepădau de credință, de Biserică și de toată rânduiala veche și „burgheză". Oricât de respingătoare era lecția, nu puteam părăsi ședința de teama pedepsei. Toate erau „benevole", cei mai ieftini la convingerile politice și religioase umpleau golul ședinței, spre satisfacția politrucului, iar ceilalți erau lăsați în voia sorții.

Într-o zi, a venit la lecție un maior, un fel de șef al politrucilor, și a condus lecția. Îi viza nominal pe unii dintre noi. Pe mine m-a întrebat direct „ce am de spus".

– Domnule maior, eu sunt preot și dacă a te autoanaliza înseamnă a te lepăda de credință și de Dumnezeu, atunci eu stau pe loc.

– Domnule, n-o lua așa. Eu am vrut să văd ce crezi despre biblioteca pe care v-am pus-o la dispoziție.

Încerca să fie prietenos. Erau tot felul de oameni, și reacțiile erau diferite. Partea jenantă și chiar penibilă era că aceia care „colaborau" și cărora noi le ziceam deschis „turnători" pozau în nevinovați, în inofensivi. Acasă, au intrat și ei în rând cu oamenii, care nu știau povestea lor. Povestea cine să le-o spună ? Afară îi ocoleai, dar nu-i divulgai, pentru că, vorba aceea, „unii au murit rezistând, iar alții s-au salvat colaborând".

După orele de muncă ne mai plimbam prin curtea dormitoarelor, ca pe corso. Erau momente de degajare psihică și de reconfortare, în dialog cu prietenii și cunoscuții. Mă plimbam o dată în compania tânărului inginer Ghiță Orădanu, om în jur de 30 de ani. Vorbeam despre cele ce se întâmplă în fabrică:

– Vedeți, părinte, pe preotul acela, este de pe lângă Arad, a făcut niște autoanalize dezgustătoare și mai invită și pe alții.

– Da, îl cunosc, se vede că trebuie să fie și printre noi dintre cei căzuți, ca Iuda.

Oamenii dădeau ghes să iasă afară, cu orice preț, cei mai mulți însă țineau la morală și la demnitatea lor. S-a anunțat că se vor ține cursuri de calificare în meseriile care erau în fabrică. Ideea era că nu se știe ce vom găsi acasă și era bine să ai o meserie. Cursurile, de două ore, se țineau după ieșirea din fabrică, în timpul liber.

La Ocna Mureș

Ca niște elevi cuminți ne-am procurat caiete, creioane și alte ustensile pentru lecții. Eu m-am înscris la sudură, gândindu-mă că este o meserie solicitată prin fabrici și ateliere. Umplusem aproape un caiet, când, într-o zi, am fost chemat la poartă și mi s-a spus:

– Fă-ți bagajele și așteaptă aici!

Într-o oră ne-am adunat cam 40 de inși, între 35 și 40 de ani. Eu aveam 50. N-am știut niciodată după ce criterii ne-au selectat, după fișele de sănătate, după vârstă? A venit un camion, ne-a încărcat și, după o jumătate de oră, am ajuns la destinație: grădina penitenciarului, aflată la marginea orașului. Erau câteva zeci de hectare, cu pavilioane și alte acareturi. Ne-au cazat la dormitoare. A doua zi a în-

ceput povestea, pentru că pe noi, cei 40, ne-au pus într-un camion și ne-au dus cu caraliii la Ocna Mureș, la fabrica de produse sodice.

La marginea orașului, pe malul Mureșului, ne-au instalat într-o baracă și ne-au echipat cu haine de vară din doc, uniforme pentru pușcăriași. În picioare purtam cizme de cauciuc și ochelari cu lentile violete. Apoi, ne-au pus la treabă. Aveam lopeți, târnăcoape și alte unelte pentru specialiști. Trebuia să transportăm și să instalăm tuburi metalice pentru scurgerea reziduurilor sodice. Unii ridicau diguri pentru un fel de lacuri în care să se scurgă reziduurile încă fierbinți. După ce se evapora lichidul, rămânea o pastă alb-cenușie. Lacurile acestea oboseau ochii și de aceea ne dăduseră ochelari colorați. Aici, la Ocna Mureș, am făcut cea mai grea muncă din toată perioada detenției, adevărată muncă silnică, muncă de iad. Trebuia să târâm tuburile groase de 30-40 cm și lungi de 10-15 m, legate cu frânghii de umerii noștrii.

Era prin iunie-iulie 1964 și în arșița soarelui era și mai greu. Ajunsesem în situația să ne scoatem cizmele și să rămânem cu picioarele goale în pasta de sodă. Se obișnuise pielea, iar noi nu mai suportam cizmele, care ne răneau picioarele. La fel umerii, erau numai răni din cauza frânghiilor. Ochii s-au obișnuit cu albul câmpului de reziduuri și am lepădat și ochelarii. Am lepădat și hainele, și cămășile, sudorile le mai ștergeam cu mâinile și ne opream fără comandă, ca să mai răsuflăm. Distanțele de parcurs erau uneori de 1-2 km. Când ne opream, rezemați de tuburi, sfârșiți de oboseală, aveam o senzație de irealitate,

de iad și abia mai puteam să legăm un gând sau să schimbăm o vorbă între noi. Uneori, nici nu știam cum a trecut masa și ora de repaus, când blestemata de talangă ne trezea și iar porneam la munca de sisifi. La ora șapte seara, era o adevărată fericire când ne așezam pe podeaua camionului.

Când era zi de târg la Ocna Mureș, trecând pe șosea, oamenii, femeile mai ales, își făceau cruce. Știau povestea cu „robii de la Aiud". Seara, când plecam acasă, prin oraș, lumea stătea pe marginea trotuarului și ne făcea semne cu mâinile, arătându-ne 2-3 degete, adică atâtea luni mai avem până la eliberare, și arătau cu palmele în aer. Ne trimiteau bezele, era un semn că sufletul lor era alături de noi. Stăteam nemișcați pe podea, pentru că cei patru caralii ne străjuiau cu pistoalele, să nu facem vreo mișcare, să nu răspundem fraților noștri.

Zorile libertății

Duminica ne mai odihneam, ne mai spălam hainele și ne duceau la film sau la bibliotecă, să fim și noi în ton cu „civilizația și cultura". Vai de lume și de noi, că n-aveam chef de așa ceva, dar veneau caraliii și ne duceau cu japca. Noi ne vedeam de vorbele și de baiurile noastre și mai uitam de silnicie. Lunea dimineața iar auzeam vocea sergentului: „Adunarea, Ocna Mureș!".

Am tot cărat la tuburi până într-o dimineață, când nu ne-au mai îmbarcat în camionul blestemat, ci ne-au dus la plivit straturile de legume din grădina pușcăriei. Ne întrebam toți ce s-a întâmplat. Zvonurile și știrile culese de prin *Scânteia* sau alte ziare, pe care ni le aducea câte un sergent mai inimos, ne arătau că se deschid porțile pușcăriilor. Zvonurile oscilau între amnistie și grațiere, dar nu se știa nimic precis. După câteva zile, am fost chemați după niște liste ale căror criterii nu le-am putut deslușI. Era aceeași poruncă: „Fă-ți bagajele și așteaptă!".

Într-o zi ne-a venit și nouă rândul, un lot de 50-100 de inși ce am fost duși la penitenciar. Acolo bătea vânt de libertate și erau întrebări și gânduri pentru acasă: „Ce mai găsim acasă, după atâția ani, pe cine și cum?". Tot noi ne răspundeam: „Bine că a dat Dumnezeu și a venit și sorocul slobozeniei".

Când s-a dat decretul de grațiere eram în Aiud aproape 5000 de deținuți politici, dintre care peste 400 eram preoți ortodocși, și cam 100 din celelalte confesiuni: catolici, luterani, calvini și greco-catolici. Acesta a fost efectivul Aiudului la data de 31 iulie 1964, data eliberării mele.

Am predat la magazie toate „țoalele" de pușcărie și au zis că mi le-au dat pe ale mele. După 13 ani. M-am uitat la ele, am văzut că nu erau ale mele, dar nu mă mai interesa nimic și am zis creștinește în gând: „Dumnezeu să-l ierte! A plecat, hainele au rămas". Mă frământa un singur gând: acolo, în hainele mele, ascunsesem o fărâmă de Sfântă Împărtășanie și pentru asta arhiereul îmi va da un canon, deși toate au fost fără voia mea.

Hainele primite aveau altă talie, răposatul fususe mai înalt decât mine. Așa, schimbați, ne uitam unii la alții și nu ne mai recunoșteam, arătam ca niște stafii îmbrăcate cu haine de pomană. Când toată „toaleta" de plecare a fost gata, a trebuit să semnăm o declarație-tip că „nu vom divulga nimic din tot ce am văzut și auzit la închisoare". La despărțire, ofițerul mi-a strâns mâna zicând:

– Ne pare rău de tot ce a fost, să mergi sănătos!

– Dacă spuneați asta cu vreo zece ani înainte, domnule maior, ce bine era!

– Și noi suntem sub ordine.

Asta a fost despărțirea „oficială" de temnița Aiudului. Stăteam și așteptam trenul de noapte, ca să nu vadă lumea cum arătau 500 de oameni storși de anii grei de temniță. În fiecare noapte plecau 400-500 de oameni la gară pentru diferite direcții, cu foi de drum și hrană rece pentru o zi.

În trenul personal București-Oradea era multă lume; de cum ne-au văzut, ne-au cunoscut că eram de la Aiud – slabi, palizi și mai ales tunși și cu hainele aruncate pe noi. Pe toți i-a cuprins mila, nu mai știau cu ce să ne servească și își desfăceau larg traistele și sacoșele. M-a impresionat gestul unui sergent de armată, care a trecut pe la camarazi să colecteze țigări, oferindu-ni-le apoi nouă. La început, am încercat să refuzăm politicoși, dar o femeie mai în vârstă ne-a convins zicând: „Luați, dragii mei, că noi știm de unde veniți!". Pe drum, până la Oradea, am mai vorbit cu oamenii. Unii, puțini, erau mai reținuți, dar cei mai mulți ne spuneau ce este pe afară și ne dădeau speranțe pentru ziua de mâine.

Ajuns la Oradea, totul mi s-a părut schimbat. Pe drum nu am întâlnit nici o față cunoscută. M-am dus la casa părintească, unde am găsit alte garduri și alte porți la intrare. În curte l-am văzut pe tata și pe un nepot de soră șezând la masă:

– Bine v-am găsit ! Să trăiți !

Se uitau lung la mine și nu mă cunoșteau. Apoi m-a cunoscut după voce nepotul meu și a strigat: „Unchiul Ioanea !". Au urmat lacrimi și îmbrățișări. Mama era la spitalul TBC, alții din familie erau la serviciu și abia seara ne-am întâlnit toți. Au venit și vecini și alți cunoscuți. O săptămână întreagă a ținut pelerinajul rudeniilor și cunoscuților. Îmi amintesc vizita unui colonel de Securitate, căsătorit cu o verișoară. Venise cu o sticlă de șampanie să sărbătorim evenimentul. Nu mă puteam dumiri în ce fel m-ar putea încuraja gestul.

Într-o noapte, m-a trezit cumnatul meu: „Scoală-te, Ioane, că au venit băieții". Băieții erau cei doi feciori gemeni, Valentin și Grațian, de 22 de ani, pe care îi lăsasem de 5 ani. Veneau de la București, unde erau studenți la Facultatea de Științe Economice. Am stat de vorbă pe îndelete. Ce daruri puteam să le ofer ? Le-am dat cât aveam, 600 de lei, pentru care muncisem la Aiud aproape doi ani de zile. Nu știu în ce măsură au înțeles ei semnificația gestului !

Ultima dispoziție pe care ne-a dat-o ofițerul de la Aiud a fost ca, odată ajunși acasă, să ne prezentăm la Securitatea din localitate; prin urmare, m-am prezentat la Securitatea din Oradea. Am fost dus într-un birou, unde a venit un maior:

– Ocupă loc, domnule Bardaș ! Cum te simți liber și sănătos ?

– Ca după atâția ani de pușcărie, domnule maior.

– Ar fi bine să ne vedem mai des și să colaborăm mai îndeaproape...

– De colaborare nu pot să vă promit nimic, dar când mă veți chema oficial, voi veni.

S-a întunecat la față și s-a ridicat imediat:

– Am terminat. Să-ți vezi de treabă !

Așa s-a terminat prima întrevedere cu organele Securității după eliberare. Apoi, mă mai chemau o dată sau de două ori pe an, să vadă dacă nu mi s-a schimbat culoarea ochilor...

Părintele Ioan Bărdaș
(*notă biografică*)

Părintele Ioan Bărdaș s-a născut pe 16 decembrie 1913, în comuna Inand, jud. Bihor.

Absolvent al Academiei Teologice din Oradea - Timișoara, în 1942 a fost hirotonit și a slujit ca preot în comunele Groșeni și Sâc.

În 1948 intră în Mișcarea de Rezistență Anticomunistă de pe Valea Crișului Alb; este arestat și condamnat la 20 de ani de muncă silnică.

A executat 16 ani de închisoare politică, dintre care peste 10 ani la Aiud.

În 31 iulie 1964 este eliberat.

La 10 octombrie 1997 se stinge din viață la Oradea, în vârstă de aproape 84 de ani, înconjurat de dragoste și respect.

Mărturia de față – *Calvarul Aiudului. Din suferințele unui preot ortodox* – apare cu sprijinul familiei autorului și inaugurează o nouă colecție a Editurii Anastasia: „Cruciații secolului XX".

CUPRINS

Cuvânt înainte de Ana Blandiana 5
Prolog 7
Primele mele zile în temniță 8
În lagăr la Caracal 12
Alegerile din 1946 18
Tulburarea apelor 23
Rezistența de pe Valea Crișului Alb 24
Pentru pâinea noastră 30
Gulagurile: Securitatea din Arad 31
Penitenciarul din Arad 36
Penitenciarul „Popa Șapcă" (Timișoara) 39
Jilava 43
Capul Midia 45
Spre zările Aiudului 51
În cetatea Aiudului 53
La Lugoj 57
Din nou la Aiud 59
Din nou clipe grele la Aiud 62
M.A.I.-știi de drept comun 65
Revoltă la Aiud 67
Paștele în Aiud 70
Povestea lui Roșu Împărat 72
O înmormântare în Aiud 74
De la Aiud la Gherla 77
Iar la Aiud 78
Zile grele în zarcă 80
Duhuri noi în fabrică 83
La Ocna Mureș 85
Zorile libertății 87
Părintele Ioan Bărdaș (notă biografică) 93

Redactor: *Marilena Andrei*
Tehnoredactor: *Laurenţiu Becher*

Tiparul executat la IMPRIMERIILE MEDIA PRO BRAŞOV

„Rezistând sub comuniști, noi am vrut să arătăm lumii că vrem să trăim după rânduielile noastre din bătrâni: creștinește și românește."

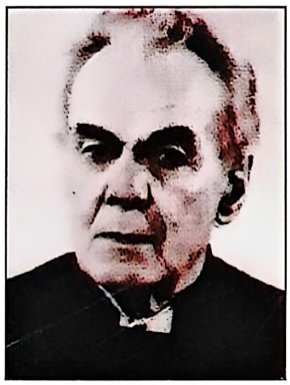

Părintele IOAN BĂRDAȘ s-a născut pe 16 decembrie 1913, în comuna Inand, jud. Bihor.

Absolvent al Academiei Teologice din Oradea - Timișoara, în 1942 a fost hirotonit și a slujit ca preot în comunele Groșeni și Sâc.

În 1948 intră în Mișcarea de Rezistență Anticomunistă de pe Valea Crișului Alb; este arestat și condamnat la 20 de ani de muncă silnică.

A executat 16 ani de închisoare politică, dintre care peste 10 ani la Aiud.

În 31 iulie 1964 este eliberat.

La 10 octombrie 1997 se stinge din viață la Oradea.

Mărturia de față – *Calvarul Aiudului. Din suferințele unui preot ortodox* – inaugurează o nouă colecție a Editurii Anastasia: „Cruciații secolului XX".

ANASTASIA
1999
ÎN PRAG DE MILENIU